

Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích,

Teologická fakulta

Katedra sociální a charitativní práce

Diplomová práce

Násilí páchané na ženách

jako jeden z rizikových faktorů ženského bezdomovectví

Vedoucí práce: doc. PhDr. David Urban, Ph.D.

Autor práce: Bc. Petra Vohlídalová

Studijní obor: Etika v sociální práci

Ročník: 2. ročník

Prohlašuji, že jsem svoji diplomovou práci vypracovala samostatně pouze s použitím pramenů a literatury uvedených v seznamu citované literatury.

Datum podpis.

Ráda bych poděkovala panu doc. PhDr. Davidu Urbanovi, Ph. D. za jeho odborné vedení mé diplomové práce a za poskytnutí cenných rad a konzultací, kterých si nesmírně vážím. Dále děkuji PhDr. Jaroslavu Hálovi za jeho konzultace a rady týkající se psychologických aspektů této práce. Velké poděkování patří také klientkám nízkoprahového denního centra Domu sv. Pavla za jejich vstřícnost a ochotu podělit se se mnou o své životní příběhy a niterná trápení. A ráda bych poděkovala také mým blízkým, kteří mi dodávali podporu a energii během doby mého studia, zejména pak při psaní této práce.

Obsah

Úvod.....	6
1 BEZDOMOVECTVÍ	7
1.1 Bezdomovectví versus bezdomovství	7
1.2 Fenomén bezdomovectví.....	9
1.3 Bezdomovectví v kontextu vývojové psychologie.....	11
1.4 Různorodost důvodů bezdomovectví	13
1.5 Psychické změny, adaptační mechanismy a strategie přežití	14
1.6 Specifika ženského bezdomovectví.....	19
1.7 Genderové aspekty	22
1.8 Vztahy na ulici.....	25
2 NÁSILÍ.....	26
2.1 Úvod do problematiky	27
2.2 Násilí u žen bez domova.....	28
2.3 Psychologické důsledky u žen zažívajících násilí	32
2.4 Strategie žen vedoucí k vyhnutí se násilí a zastavení útoku.....	36
2.5 Psychologický profil násilníka	37
3 MOTIVACE.....	39
3.1 Úvod do problematiky	39
3.2 Motivace lidského chování.....	40
3.3 Emoce jako hnací síla motivace	42
3.4 Bariéry změn u žen bez domova.....	43
3.5 Realita ovlivňující motivaci žen bez domova.....	44
3.6 Trauma, duševní (ne)pohoda a návykové látky jako začarovaný kruh	45
4 KAZUISTIKY FORMOU ROZHOVORŮ	47
5 ZÁVĚR.....	48

POUŽITÉ ZDROJE.....	52
ELEKTRONICKÉ ZDROJE	54
SEZNAM PŘÍLOH.....	57
PŘÍLOHY	58
Příloha I.....	58
Příloha II.	61
Příloha III.....	64
ABSTRAKT	66
ABSTRACT.....	67

Úvod.

Domov je středobodem našeho vesmíru. Místo, kam se vracíme z našich životních cest. Místo, kde jsou ti, kteří nás mají rádi, lidé, kteří jsou nám oporou ve chvílích potřeby. Je to prostor, kde se cítíme v bezpečí a v blízkém spojení s těmi, kteří dělají z tohoto prostoru útulno a skutečný domov. Nemít domov pak logicky znamená být zbaven nejen střechy nad hlavou, ale zejména důležité atmosféry lásky, porozumění a podpory, kterou domov poskytuje. Člověkem bez domova se tak nestává jen ten, kdo fyzicky opustil své bydlení, ale především ten, který zůstal sám, zbaven spojení s druhými lidmi. Je to bolestivá ztráta, která se sice pojí i s nedostatkem materiálních prostředků, ale jak už z předchozích slov vyplývá, stěžejní je zejména absence lidské sounáležitosti. Bezdomovectví je velmi složitým společenským problémem, na jehož vzniku se podílí mnoho různých faktorů. Člověk bez domova se ocitá na pokraji společnosti a sociálně vyloučený. Stává se jedincem bez životních jistot, které dost možná ani nikdy neměl. Člověkem bez zázemí, bez vztahů, opuštěným a bez opory. Osoby bez domova jsou zejména lidé zrazení svým okolím, lidé zranění, zahořklí a bez naděje, a následky bezdomovectví pak mají na jejich životy nedozírný dopad. Veřejnost má vůči lidem na ulici spoustu předsudků a odsouzení lidí bez domova z hlediska prvního dojmu se nabízí jako nejjednodušší možnost. Překonat příval předsudků a zamyslet se nad důvody, proč se člověk na ulici ocitl, je již složitější cesta, která však mnohým zůstává uzavřená.

Většinou společností je bezdomovectví vnímáno převážně jako doména mužů. Nezřídka se však v komunitě osob bez domova setkáváme i se ženami, které se ale oproti mužům, snaží mnohem více skrývat. Procentuální poměr mužů a žen v komunitě osob bez domova se dle různých průzkumů drobně liší, ale nejčastěji se objevuje informace o 14 - 15% žen. Přesto, že je „na ulici“ žen méně než mužů, je však jejich cesta bezdomovectvím mnohem těžší a trnitější. Ženy bez domova se často stávají terčem útoků a obětmi násilí. Jeden z nedávných případů s tragickým koncem, kdy se klientka služby nízkoprahového denního centra Domu sv. Pavla stala obětí brutálního útoku s fatálními následky ze strany partnera, byl pro mě důvodem k zamyšlení se nad propojením těchto silných fenoménů, kterými jsou právě násilí a bezdomovectví žen, a k sepsání této závěrečné práce.

Násilí páchané na ženách je bezesporu závažný problém napříč širokým spektrem celé společnosti, nevyhýbá se tedy ani ženám bez domova. Otázka ženského bezdomovectví je však velmi specifická, a dalo by se říct, že prostředí ulice a situace žen bez domova je svou křehkostí přímo živnou půdou pro násilníky. Zároveň je násilí páchané na ženách bez domova často skryté a širokým okolím snadno přehlížené a ženy jakoby v těchto vztazích uvízly bez vidiny lepších zítřků. Cílem této diplomové práce

je prozkoumat motivace žen bez domova, které v násilných vztazích zůstávají, a identifikovat faktory, které k tomu přispívají.

Práce bude rozdělena na tři hlavní oblasti. První část se zaměří na bezdomovectví a specifika bezdomovectví žen. Druhá část se bude věnovat problematice násilí a třetí část se zaměří na motivaci a rozklíčování samotných faktorů, které ženy bez domova k setrvávání ve vztazích s násilníkem vedou. Součástí práce budou také kazuistiky formou rozhovorů s klientkami nízkoprahového denního centra Domu sv. Pavla v Českých Budějovicích, které nám pomohou nahlédnout na složité téma bezdomovectví a násilí na ulici z pohledu samotných klientek a budou praktickým přínosem pro komplexnost celé práce.

1 BEZDOMOVECTVÍ

S ohledem na cíl práce, který je věnován ženám bez domova, vnímám jako nezbytně nutné se v počátku věnovat i otázce bezdomovectví jako takovému. Bezdomovectví je v každé době a v každé společnosti rozsáhlým problémem, který naráží na mnoho předsudků a překážek, a celkově je život na ulici spojen s širokou škálou negativních dopadů na duševní i na fyzické zdraví. První kapitola se tak podrobněji zaměří na fenomén bezdomovectví a základní terminologii, která není ani v odborných publikacích vždy jednotná. Dotkne se také dopadů bezdomovectví z pohledu psychologie, zejména pak v souvislosti se specifickými problémy týkajícími se žen bez domova. Jedním z důležitých aspektů bezdomovectví jsou právě jeho specifika u žen bez domova. Ženy, které se ocitnou na ulici, bez střechy nad hlavou, čelí větším rizikům a obtížnějším podmínkám přežití než muži. Tato kapitola se proto bude zabývat také strategiemi, které ženám bez domova pomáhají nelehké chvíle na ulici přežít. A v neposlední řadě se dotkne i otázky vztahů. Vztahy, které si ženy v průběhu života na ulici vytvářejí, jsou jedním ze zajímavých, ale často opomíjených aspektů jejich života na ulici. Vztahy na ulici mohou být, a často i bývají, vzájemně podpůrné, ale mnohdy jsou také centrem konfliktů, a zejména směrem k ženám bez domova přináší velká rizika.

1.1 Bezdomovectví versus bezdomovství

Jakmile začneme pročitat odbornou literaturu a články na toto téma, narazíme na dva rozličné termíny používané ve stejném kontextu. Jaký z nich je správný? Jsou snad správné oba? To jsou otázky, na které zákonitě začneme hledat odpověď. Podíváme-li se na tuto otázku čistě z pohledu jazyka českého, dozvíme se, že jsou oba termíny v podstatě správné. *“Obě přídavná jména jsou sice utvořena náležitě, jen každé od jiného základu – bezdomovectví je odvozeno od slova bezdomovec, bezdomovství od spojení bez domova, ale v daném významu je vžitě, ustálené, a tedy doporučené mnohem*

spíše přídavné jméno bezdomovectví (jak o tom svědčí mj. i databáze ČNK, kde se podoba bezdomovectví vyskytuje zhruba 44krát častěji než podoba bezdomovství).“¹

S výrazem bezdomovství se nejčastěji setkáme v publikacích Hradeckého. Ten ve svých publikacích prakticky jiný výraz nepoužívá, a tvrdí, že bezdomovství je ve své podstatě nejmýstižnější. Právě proto, že je spojeno s výrazem bez domova, tak charakterizuje stav či situaci, ve které se člověk nachází. Bezdomovectví pak z jeho pohledu připomíná naopak spíše řemeslo, tedy něco trvalého, s čímž se nedá nic dělat (například řeznictví jak Hradecký udává).² I Barták ve své knize hovoří o bezdomovství. Ten pro změnu zmiňuje důležitost objektivně měřitelné definice. Dle Bartáka je to nezbytným předpokladem pro tvorbu veřejných a sociálních politik. Zmiňuje také, že pokud by vymezení bylo příliš obecné, hrozilo by, že dojde k rozporům při určování, zda jedinec je či není bez domova.³ V publikacích jiných autorů se ale více setkáváme naopak právě s výrazem bezdomovectví, a i ve své praxi se častěji setkávám s používáním tohoto výrazu. Přesto, že by někdo mohl namítat, že je výraz bezdomovectví navázán na slovo bezdomovec, které lze vnímat i pejorativně, pro naprostou většinu lidí je v této podobě snadněji uchopitelný a srozumitelný. Protože však budu ve své práci čerpat z různých zdrojů, mohou se zde oba výrazy současně prolínat, a vždy budou ve stejném kontextu.

Jak již bylo nastíněno, i u používání slova bezdomovec narážíme na určité obavy. Reflexe nad jeho užíváním vzbuzuje řadu otázek ohledně případné pejorativní nebo zavádějící povahy. Některé obavy se týkají stereotypních představ, které se s tímto termínem často spojují, kdy veřejnost často vizualizuje jedince ve špinavém stavu, s nepříjemným zápachem a často v silně opilém stavu, který může obtěžovat své okolí. Ačkoliv tato představa nemusí odpovídat realitě, je s ní bohužel často spojována. Z vlastní zkušenosti proto preferuji používat termíny jako "lidé bez domova" nebo "osoby bez domova." Myslím si, že tato spojení více respektují důstojnost a lidskost jednotlivců postižených tímto stavem. Tímto se snažím eliminovat možnou stigmatizaci a dehumanizaci, která může být spojena s používáním výrazu bezdomovec. Věřím, že tato jazyková pozornost a citlivost mohou přispět k lepšímu porozumění situace lidí bez domova a ke snížení předsudků veřejnosti.

Také různé definice se snaží uchopit celou problematiku tak, aby bylo znatelné, že je mnohem širší. Pro výraz bezdomovec najdeme v odborné literatuře několik definic. Jednou z definic bezdomovectví je například portugalská definice, která ale byla,

¹ Akademie věd ČR, 2016–24.

² Srov. Nedělková et al., 1998.

³ Srov. Barták, 2011, s. 30–31.

na základě rozsáhlého výzkumu European Social Policy Network (ESPN), přijata ve více evropských zemích, včetně České republiky. *“Bezdomovec je jedinec, který bez ohledu na národnost, věk, pohlaví, socioekonomické postavení a duševní a fyzické zdraví, je bez střechy nad hlavou a žije ve veřejném prostoru, nebo v nejisté formě přístřeší nebo ubytován v nouzovém přístřešku, nebo je bez domova a bydlení v dočasném ubytování pro bezdomovce”*.⁴ Průdková, Novotný uvádějí, že: *“Bezdomovec je člověk, kterého z různých důvodů postihlo společenské vyloučení a ztráta bydlení. Bezdomovec je především člověk bez domova, a mít domov znamená, vědět, že se mám kam vrátit a že existují lidé, kteří mě mají rádi.”*⁵ „Bezdomovství lze považovat za jeden z projevů sociální nerovnosti, kdy se jistým osobám nedostává odpovídajícího bydlení s ohledem na jeho kvalitu, nebo je jim takové bydlení úplně odepřeno.“⁶

Otázkou zůstává, zda se v nejednotnosti odborné scény neodráží samotná nejasnost v zákonné terminologii. Termín "bezdomovec" totiž není v právních normách České republiky jednotně definován. Zákon č. 186/2013 Sb. o státním občanství označuje bezdomovce jako osoby bez státního občanství. Naopak zákon č. 108/2006 Sb. , o sociálních službách se zmiňuje o osobách bez přístřeší nebo o těch, které se nacházejí v nepříznivé sociální situaci spojené se ztrátou bydlení. Nicméně, samotná definice osob bez přístřeší či bez domova, v daném zákoně uvedena není. Tato nekonzistence v právní terminologii může přispívat k nejednotnosti a nepochopení v odborných diskuzích týkajících se bezdomovectví.⁷

1.2 Fenomén bezdomovectví

Fenomén bezdomovectví popisuje mnoho autorů zabývajících se touto problematikou. Jejich interpretace se v mnohém shodují a v mnohém liší. Z mého pohledu jsou nejvíce vystihující a lidsky pojatá slova Průdkové a Novotného. *“Bezdomovectví je výrazný fenomén dnešní doby, dennodenně zaměstnává zástupy sociálních pracovníků, přidělová vrásky mnoha komunálním politikům a vzbuzuje rozporuplné pocity v laické veřejnosti. O lidech bez domova toho bylo řečeno a napsáno již mnoho, přece však málo. Kolik jen toho o těch zubožených lidech na ulicích ještě nevíme!”*⁸

Fenomén bezdomovectví je téma, které stále ještě vyvolává mezi laickou i odbornou společností spoustu emocí a bujarých diskuzí, a informace o bezdomovectví stále nejsou v České republice na takové úrovni, na jaké by si zasloužily. Osoby bez domova

⁴ Busch-Geertsema in Sidor et al., 2021.

⁵ Průdková et al. , 2008, s. 10.

⁶ Bauman in Kliment et al., 2016, s. 19.

⁷ MPSV ČR, *Zákon o sociálních službách 108/2006 Sb.*

⁸ Průdková, Novotný, 2008, str. 7.

považujeme za nehomogenní sociální skupinu, která má ale určité kulturní pozadí a výrazné charakteristiky. Na ulici se dostávají různí lidé. Lidé s výraznými osobnostními rysy a poruchami osobnosti, lidé po výkonu trestu, lidé s duševním onemocněním a podobně. Komunita osob bez domova je uzavřená a velmi specifická a kriminální infekce se zde šíří snadněji než v běžném sociálním prostředí. Na druhou stranu se ale bezdomovci také snadno stávají objektem různých porušení práv a násilných útoků ze strany okolí. Důvodem této agrese a ataků může být například averze, kterou ve společnosti lidé bez domova sami vzbuzují, případně i způsob jejich života na ulici. Často se zamýšlím nad tím, co vlastně u široké veřejnosti vzbuzuje negativní pocity vůči lidem bez domova. Je to jen otázka nepořádku a rušení veřejného klidu, nebo se za tím skrývá hlubší strach z neznáma a možnosti konfrontace s chudobou a lidským neštěstím? Je možné, že společnost pocituje odpor vůči lidem bez domova nejen kvůli vizuálním projevům jejich obtížné situace, ale též kvůli obavám spojeným s možnou konfrontací s nepříjemnou realitou sociálních problémů? Možná, tím hlavním důvodem opravdu není jen strach z rušení veřejného pořádku, ale především obavy, že by náš pohled na svět mohl být otřesen setkáním se s beznadějnou situací těchto lidí. Je tedy možné, že se za zdánlivě povrchními důvody nesnášenlivosti, skrývá hlubší strach a nepochopení.⁹

Bezdomovectví a sociální vyloučení patří mezi vícerozměrné problémy na mezinárodní úrovni. Vlády po celém světě již učinily, a bezesporu ještě učiní, mnohá opatření, která by měla vést ke zmírnění nežádoucích jevů a dopadů, ale přesto stále k vymýcení této problematiky nedochází. Naopak, tato problematika je stále rozšířenější, výraznější a viditelnější. Pravdou ale je, že v České republice má fenomén bezdomovectví, a to nejspíš i díky historickým vlivům, odlišný původ, rozsah i rysy než v jiných částech světa, dokonce i než v některých zemích Evropské unie. Nicméně, pro naprostou většinu lidí je domov symbolem lásky a opory blízkých, a vnímáme ho jako místo spokojeného, rodinného života. A ztráta domova tedy pro člověka vždy znamená mnohem více, než je jen ztráta střechy nad hlavou. Člověk, mnohdy náhle a nečekaně vytlačený na okraj společnosti, pak netrpí jen materiální ztrátou, ale i pocity izolace a pocit osamělosti. Tyto pocity jsou pro jedince mnohem trýznivější, a mohou vést až k úplné sebedestrukci.¹⁰

Mluvíme-li o bezdomovectví, nemyslíme tím tedy pouze ztrátu obydlí, ale myslíme tím bezdomovectví jako komplexní fenomén, kdy si kromě ztráty bydlení všímáme i ztrátu domova a sociálního vyloučení. V úvahu při tom všem pak musíme brát i to,

⁹ Srov. Štěchová, 2009.

¹⁰ Srov. Kozáková, 1997–98.

že sociální vyloučení člověka velmi silně zasáhne. Natolik, že se následně projevuje ve všech oblastech jeho života. Projevuje se nejen ztrátou společenského postavení, ale i ztrátou profesní pozice a narušením sociálních vztahů, a především narušením veškerých vztahů s blízkými lidmi, a následně pak celkovým úpadkem.¹¹ V běžném životě jsou lidé s bezdomovectvím konfrontováni kolikrát častěji, než by čekali. Tato setkání je ve většině případů obtěžují, a tak se jim snaží vyhnout a vytěsnit je ze svých myšlenek. Opakem je na druhou stranu skupina těch, kteří lidem bez domova pomáhat chtějí, bohužel však často i v situacích, kdy jejich pomoc není přijímána. Ale ať už mají lidé na problematiku bezdomovectví jakýkoliv názor, nikdo si nemůže být jistý, že se jednoho dne sám neocitne na pomyslné hraně, která má jen velmi tenkou hranici. Pohlaví, věk, sociální postavení či vzdělání nejsou rozhodujícími faktory, zda v životě „uspějeme“, či zda se staneme lidmi bez domova.¹² „Na ulici jsem se dostala, když mi umřela mamka, bylo mi 67.“¹³ „Na ulici jsem od 16, utekla jsem z past'áku.“¹⁴ Každý z nás se může jednoho dne, a bez varování, dostat do sítě nepřekročitelných hranic sociální tenze, která je všude kolem nás. Život v dynamické průmyslové společnosti je totiž stále náročnější a složitější. Časté ekonomické a sociální změny vyvolávají v lidech strach, úzkost a nejistotu a adaptace na měnící se životní podmínky je pak u každého z nás jiná. Názor většinové společnosti, že je každý dospělý člověk plně odpovědný za svou existenci a životní úroveň, tak není dostatečně obhajitelný. Ač se mnozí snaží o jakousi stigmatizaci bezdomovectví, a tvrdí, že je to osobní volba každého jedince a věc individuálního výběru, sociologové se shodují, že tomu tak není. Fenomén bezdomovectví je jen částí sociálního procesu a extrémní projev sociálního vyloučení.¹⁵

1.3 Bezdomovectví v kontextu vývojové psychologie

Dle Vágnerové lze bezdomovectví popsat jako syndrom komplexního selhání s neschopností zvládat a akceptovat běžné požadavky, které na nás klade společnost. V průběhu vývoje prochází člověk různými životními obdobími. S každým novým obdobím je tak vystaven očekáváním, že svojí životní roli a chování přizpůsobí tak, aby to bylo vhodné pro dané období. Během své životní pouti zažívá ale člověk zákonitě i různé životní krize. Některé z těchto krizí jsou přirozené, a tak člověka posouvají ve vývoji dále. Ale existuje riziko, že v případě, kdy krize není vyřešená, mohou mít

¹¹ Srov. Průdková a Novotný in Marie Vágnerová, 2014, s. 683.

¹² Srov. Hradecká et al., 1996, s. 29–34.

¹³ Mílana, rozhovor s klientkou.

¹⁴ Nikola, rozhovor s klientkou.

¹⁵ Srov. Hradecká et al., 1996, s. 29–34.

následující krize mnohem horší dopady, než ty předchozí. Ztráta bydlení a propad na společenské dno většinou bývá důsledkem selhání v několika krizích po sobě jdoucích. Primární příčiny však můžeme nalézt už v dětství při nezvládnání prvních životních krizí. Nelze tedy s jistotou říci, ve které z částí životní cesty bezdomovce došlo k chybě, která následně provází každý jeho krok. Byť by nás mohla svádět myšlenka, že selhání dospělého člověka je čistě v jeho rukou a za své kroky je plně zodpovědný, ne vždy tomu tak je. Jedním z důkazů dospělosti je ochota a schopnost přijmout zodpovědnost za své činy. Ale i když je dospělost sice primárně určena biologicky, psychosociální vymezení dospělosti je již složitější. U různých lidí probíhá v odlišné době a v jiném tempu, a předpokladem rozvoje je také adekvátní zkušenost. V období dospělosti je důležitý také profesní start, který určitým způsobem ovlivňuje sebepojetí a sebevědomí člověka. Způsob zvládnutí profesního startu je vždy formován zároveň několika vlivy, a to jak zkušenostmi, vzděláním či kompetencemi, tak i mírou empatie či schopností komunikace. Je formován také různými sociálními vlivy, jako jsou rodinné zázemí, vrstevníci či okolí. V případě, že na této cestě některý z článků selže, je konečný proces narušen.¹⁶ „Když jsem byla malá, tak mě máma mlátila. Za všechno, i třeba za kaňku v sešitě. Já byla tátovo princezna, a to mámě vadilo. S mámou jsem nikdy neměla dobrý vztahy. Pak se naši rozvedli. No a já jsem chtěla mermomocí k tátovi, ale máma to nechtěla dovolit. A tak jsem začala zlobit a dělat problémy, a když mi bylo 15 let, tak se máma rozhodla, že mě dá do Střediska výchovné péče.“¹⁷ Fáze profesního startu pak bývá spojena s šokem z reality a skutečnosti, které bývají často v rozporu s představami jedince.¹⁸

Geneze bezdomovectví je jiná u mladých a jiná u bezdomovců ve starším věku. Rozdíly můžeme vidět zejména ve způsobech vyrovnávání se s krizí. Zároveň se však můžeme setkat i s tzv. regresí, kdy začne mít dospělý člověk tendence k rizikovému chování, které se objevuje v období adolescence. Zdá se, že život na ulici pozastavuje rozvoj osobnosti a směřuje jí k vývoji nežádoucím směrem.¹⁹ To, že člověk ztratí domov a dostane se na ulici, může být počátkem nevratných změn, které v naprosté většině nejsou osobní volbou, nýbrž výsledkem sociálního propadu, který se postupně objevuje. Logickým následkem této situace pak bývá nezakotvenost a rezignace na změnu.²⁰ Život v rodině, kde panuje dysfunkčnost, často způsobuje, že se mladí lidé cítí ignorováni a podceňováni, a mají pocit, že je nikdo nemá rád. Rodina je pro ně zdrojem stresu

¹⁶ Srov. Vágnerová 2000, s 301–320.

¹⁷ Nikola, rozhovor s klientkou.

¹⁸ Srov. Vágnerová 2000, s 301–320.

¹⁹ Srov. Marek et al, 2012, s.. 91–102.

²⁰ Srov. Vágnerová, 2014, s. 683–684.

a nedostatek podpory a sounáležitosti, stejně jako nahromadění traumatizujících zážitků, vede k tomu, že se chtějí co nejdříve odstěhovat, i když to znamená skončit na ulici. Přestože v podobných podmínkách žije více dětí a mladistvých, ne všichni se ale stávají bezdomovci. Někteří vykazují větší odolnost, pravděpodobně vlivem příznivějších genetických predispozic. Ti, kdo selhávají, zdá se, zdědili méně příznivé predispozice od svých problematických rodičů.²¹

1.4 Různorodost důvodů bezdomovectví

Bezdomovectví není jednoduchý jev a je potřebné, abychom ho vnímali jako složitou subkulturu, které je potřeba porozumět a analyzovat jí. Osudy lidí bez domova si mohou být v něčem podobné a mohou je spojovat určité, zdánlivě podobné či propojené prvky. Nelze však jednoznačně říci, že existuje jasný a předvídatelný vzorec, který předurčuje, zda se člověk stane bezdomovcem. Při podrobnějším zkoumání lze mezi lidmi bez domova nalézt široké spektrum osobností s různými charakteristickými rysy. Jediným, zaručeně společným prvkem je ztráta bydlení a následná sociální izolace, které jsou s bezdomovectvím nevyhnutelně spojené. Domov je pro člověka symbolem jistoty a bezpečí, a proto jeho ztráta přináší pocit ohrožení a nestability. Pro mnoho lidí je ztráta domova počátkem devastující cesty, která je často nevratná, a vede pak k sociálnímu úpadku a rezignaci na změnu. Nalezneme zde lidi s různými osobnostními prvky, charakteristikami, a zejména lidi s různými důvody a motivy, které stojí za jejich životní situací. Je tedy důležité chápat bezdomovectví jako více faktorový jev, který je způsoben kombinací různých okolností. A abychom tomuto problému mohli lépe a efektivněji čelit, je nutné tuto problematiku přijmout a věnovat se individuálním potřebám osob bez domova.²²

Příčiny propadu do bezdomovectví jsou různé také dle věkové kategorie. Pro mladé je charakteristická nedostatečná sociální ukotvenost, neúplné vzdělání a často také problematické chování. Mladí lidé bez domova mívají potíže s řízením svého života a jejich každodennost se často omezuje na lenošení a přežívání, které nevyžaduje většího úsilí. Život na ulici je pro ně alternativou k jednoduchému způsobu existence.²³ U starších lidí může cesta k bezdomovectví postupovat skrze několik fází, přičemž se často podobá sestupné spirále, znázorňující postupný pád. Příčiny jsou různé a na začátku se mohou zdát banální. Situace se často vyvíjí jako dominový efekt, kdy jeden problém táhne za sebou další. Narůstající problémy a stresující události

²¹ Srov. Vágnerová et al., 2013, s. 15–17.

²² Srov. Průdková a Novotný in Marie Vágnerová, 2014, s. 683.

²³ Srov. Vágnerová et al., 2013, s. 56–58.

nakonec mohou vést k životu na ulici. Pokud by byla nabídnuta pomoc hned na začátku, pravděpodobně by se pádu na ulici dalo předejít, ale vztahy budoucích bezdomovců s blízkými jsou už obvykle narušené. Okolí nebývá ochotné pomoci a samotní jedinci často ani pomoc nechtějí.²⁴

Ke zhoršení životních podmínek, propadu na ulici a sociálnímu vyloučení mohou přispívat rozličné faktory. Mohou to být například faktory ekonomické,²⁵ jak říká paní Milena, která se na ulici ocitla až v důchodovém věku. *“Když se pak syn oženil a odstěhoval, byla už mamka nemocná a potřebovala pomoc ode mě. Pustila jsem byt a přestěhovala se k ní, no a potom když mamka umřela, rodina mě z bytu vyhodila. Nejdřív mě tam chtěli nechat bydlet, ale potom po mně chtěli tak velký nájem, že jsem to nedala.”*²⁶ Dále to může být také zneužívání návykových látek, rozpad partnerství, absence podpůrné sociální sítě a opora blízkých a přátel, traumatické zážitky, násilí, sexuální zneužívání či jiné. Při bližším zkoumání se však objevují v podobných formách téměř u všech lidí bez domova. Náchylnými jedinci bývají například ti, kteří jsou psychicky nebo sociálně znevýhodněni. Pocity samoty a nezájmu zažívali často již v dětství a jejich rodiče ve své roli z různých příčin selhávali. Jedním z rizikových faktorů bývají také odlišné sociální zkušenosti. Častým důvodem pak bývají i psychické potíže či duševní onemocnění. Jak udává Vágnerová: *“Psychiatrickou léčbou prošlo 45% bezdomovců. Mezi bezdomovci je vyšší četnost lidí trpících depresí (30%), 15% bezdomovců byla diagnostikována schizofrenie, což je 10x více než v běžné populaci”*²⁷

Dalším z důvodů propadu do bezdomovectví bývá časté užívání návykových látek, a to jak legálních, tak i nelegálních. Užívání drog vede k nespolehlivosti a následnému nárůstu dluhů. Jak už bylo dříve zmíněno, důvody, proč lidé ztratí pevnou půdu pod nohama, a ocitnou se na ulici, jsou rozličné, ale přesto i v mnohém velmi podobné. A kumulace těchto faktorů se může projevit v různých fázích života, pod vlivem různých životních situací. A čím dříve se dotyčnému jedinci dostane adekvátní pomoci, tím větší mají šanci, že tuto těžkou životní zkoušku zvládnou.²⁸

1.5 Psychické změny, adaptační mechanismy a strategie přežití

Život na ulici je beze sporu velmi stresující. Na ulici prochází člověk bez domova výraznými změnami ve svém chování, myšlení i emocionálním prožívání.

²⁴ Srov. Vágnerová et al., 2018, s. 59.

²⁵ Štěchová 2010, Vágnerová et al 2013, in Vágnerová 2014.

²⁶ Milena, rozhovor s klientkou.

²⁷ Štěchová 2010, Vágnerová et al 2013, in Vágnerová 2014.

²⁸ Srov. Vágnerová, 2014, s. 683–686.

Život v bezdomovectví formuje jeho charakter a přináší nové perspektivy na svět kolem něj. Propad na ulici často nutí jednotlivce adaptovat se na náročné podmínky a bojovat s nejistotou, což ovlivňuje nejen jeho fyzickou, ale i duševní pohodu. Na mnoha místech po republice bývá pro veřejnost pořádána akce s názvem Noc venku. Tato akce vznikla s cílem umožnit lidem, kteří nemají bezdomovectví zažité, alespoň na chvíli nahlédnout do světa těch, kteří nemají stálý domov. Avšak je důležité si uvědomit, že zažít jednu noc venku je pouze lehkým náhledem na realitu bezdomovství. V průběhu této krátké doby se účastníci mohou pouze dotknout povrchu toho, jaké to je přečkat noc pod širým nebem za různých povětrnostních podmínek. Bytí venku jednu noc vám může přinést zimu, možná i promoknutí, ale není to nic ve srovnání s tím, co prožívají lidé bez domova každý den. Realita bezdomovectví spočívá v neustálém boji o přežití. Je to každodenní zjednodušená existence, kdy člověku chybí jistota zajištění si těch nejdůležitějších potřeb jako je bezpečí, spánek a jídlo.²⁹ „*Spíme vždycky někde stranou, pod mostem, ale on nám to místo vždycky někdo vyhmátne a vezmou nám deky. Zrovna teď už zase deku nemáme a musíme jí shánět. To je pořád něco, už toho mám někdy plný zuby, jak furt musím něco shánět, už mě to nebaví.*“³⁰ Zároveň se člověk musí vyrovnat s pocitem absolutního sociálního vyloučení. Člověk mnohdy nemá žádné přátele ani nikoho blízkého. Nemá ani pocit jistoty stálého místa a migruje z místa na místo. Přežití na ulici bezpodmínečně vyžaduje zredukovat své potřeby, a to i potřeby materiální, protože vše, co člověk má, s sebou nosí celý den. V případě, že by si věci někam schoval, totiž riskuje, že o ně přijde. Bezdomovectví sebou přináší zásadní narušení soukromí jedince a neustálé obavy.³¹ „*My jsme teď na squatě s kamarádem. Ono je lepší nikomu neříkat, kde spíte. Nám se i stalo, že za námi do squatu přišel nějaký kluk, a když odešel, tak nás prásknul policajtům- a ty nás pak vyhodili.*“³²

U lidí bez domova dochází k přetváření hodnot a priorit, ať už jde o základní životní potřeby, ale i o mezilidské vztahy. Lidé na ulici zažívají každodenní výzvy, které mění jejich vnímání okolního světa a vytvářejí nové strategie přežití. Tyto zkušenosti nejen posilují odolnost jedince, ale často přinášejí i nový pohled na život, jehož hloubka a složitost mohou být jen těžko pochopeny těmi, kteří nikdy neprošli podobnými životními zkušenostmi. Z toho všeho lze odvodit, že se bezdomovectví bezesporu odrazí také v sebepojetí člověka. Proměna identity ve vysoké míře souvisí s tím, jak dalece se jedinec ztotožní s pouliční subkulturou a záleží také na věku bezdomovce. U starších bezdomovců hovoříme o proměně identity, u mladých bezdomovců lze mluvit

²⁹ Srov. Vágnerová, 2014, s. 684–690.

³⁰ Jana, rozhovor s klientkou.

³¹ Srov. Vágnerová, 2014, s. 684–690.

³² Nikola, rozhovor s klientkou.

spíše o narušeném rozvoji identity. Nepříjemné zkušenosti s chováním běžné veřejnosti k lidem bez domova pak u nich mohou posilovat pocity znehodnocení vlastní osobnosti.³³

Rozdíly mezi bezdomovci a běžnou veřejností však nemusí být na první pohled vždy zřetelné. Nicméně ztráta soukromí a ztráta uspokojení základních životních potřeb znemožňuje člověku na ulici udržet si nezbytný životní standard, a dostává se tak do bludného kruhu, který lze rozbít jen s velkými obtížemi. Při své životní cestě je člověk bez domova neustále stigmatizován. Otázkou pak zůstává, kdo tu propast mezi bydlící a nebydlící společnostmi vytváří. A zda za vytvoření obranných mechanismů bezdomovců může jen jejich nízký společenský status.³⁴ Lidé bez domova, zejména ženy, čelí velkému tlaku. Jejich neustálý pobyt na ulici má podstatný dopad na jejich duševní zdraví, což vede k různým psychickým změnám. Tato nesnadná zkušenost zahrnuje i obtíže s regulací emocí a projevy agresivity, a to vytváří začarovaný kruh negativních dopadů. Tyto projevy mohou být spojeny s užíváním nelegálních látek, avšak mohou také vyplývat z dlouhodobého stresu a pocitů ztráty bezpečí.³⁵ „*Tráva mi pomáhá, uklidňuje mě, že dokážu vypnout a netrápit se skrz děti a okolí. Já bych i chtěla přestat, protože mě čeká soud, ale já nevím, jak to dám, nevím jak to bez trávy zvládnout.*“³⁶ Dlouhodobý stres a pocity ztráty bezpečí pak mohou vyvolávat paranoidní tendence, kdy lidé bez domova začínají vnímat své okolí jako hroživé a nepřátelské prostředí. To může způsobit další izolaci a omezit jejich schopnost navázat sociální vztahy nebo využít dostupné podpory. Překvapivý je jejich specifický přístup k času, kdy se naučili žít přítomností a budoucnost pro ně ztrácí na významu. Život na ulici je naučil žít přítomností, tedy tady a teď. Budoucnost je pro ně vzdálená a jejich případné plány bývají odtržené od reality. Čas pro ně není stěžejní, často se jím neřídí a problémy s dochvilností u nich nejsou výjimkou. Pobyt na ulici a pravděpodobně i obava z budoucnosti pro ně vytváří odrazový můstek k neochotě se někomu či něčemu podřízovat. Svoboda, kterou nachází v nezávislosti na čase a plánech, se pro ně stává cenným aspektem života.³⁷ „*A taky na nic nemyslíte, to se třeba na celou noc zaseknete u jedné činnosti, a nic jinýho prostě v hlavě nemáte.*“³⁸ Často nemají správně rozvinuté volní schopnosti, a je pro ně těžké vytrvat a soustředit se, obrannou reakcí na to pak bývá rezignace. Ve vztahu k veřejnosti bývají ukřivdění a paranoidní a odmítají i nabízenou pomoc. Dlouhodobý stres a neúspěšné pokusy o nápravu vedou k tomu, že mnozí

³³ Srov. Vágnerová, 2014, s. 684–690.

³⁴ Srov. Marek et al, 2012, s. 59–61.

³⁵ Srov. Vágnerová, 2014, s. 690–695.

³⁶ Jana, rozhovor s klientkou.

³⁷ Srov. Vágnerová, 2014, s. 690–695.

³⁸ Nikola, rozhovor s klientkou.

postupně rezignují. Tuto situaci lze charakterizovat jako naučenou bezmoc. Ta hraje v této situaci klíčovou roli. Lidé bez domova očekávají, že se věci vyřeší samy od sebe a spoléhají na to, že přijde někdo s pomocí.³⁹ „*Já nevím, asi kdybych měla toho přítele, tak by to bylo lehčí, ale nevím. Sestru mám v Mnichově, ta to taky neví, že jsem na ulici. Jenomže já už jako nemám sílu něco řešit, ono to nějak dopadne.*“⁴⁰ Tento pasivní přístup ale vede k následné stagnaci. Někdy se také objevuje obranná reakce spočívající v idealizaci minulosti, kdy jedinci hledají útočiště v nostalgii a vzpomínkách na doby, které považují za bezstarostné a jednodušší. U lidí bez domova bývá často potlačena potřeba seberealizace i potřeba otevřené budoucnosti. Ale nejen psychické změny jsou u lidí bez domova velkým rizikem. U mnohých z nich přináší dlouhodobý životní způsob, jako je nedostatečná hygiena, špatné stravování a užívání alkoholu či jiných návykových látek, následky odrážející se v jejich zdraví. Na jejich špatném zdravotním stavu se ale podepisuje také nedostatečná dostupnost lékařské péče. Důsledkem dlouhodobého pobytu na ulici je pak somatické chátrání. U lidí bez domova, ženy nevyjímaje, se pak často setkáváme s depresivními stavy a suicidálními sklony. A není výjimkou, že zejména u starších bezdomovců narážíme na demenci.⁴¹

Adaptace na život na ulici a strategie přežití jsou úzce spojeny s psychickými změnami u bezdomovců a tedy i s informacemi, které zde již zazněly. Je nad míru jasné, že přežití v tolik stresovém prostředí jako je ulice, je přímo úměrné psychické odolnosti jedince. Míra stresové zátěže souvisí také s tím, zda byl odchod na ulici osobním rozhodnutím jedince, či zda byl jedinec k odchodu na ulici dotlačen jinými okolnostmi. K přežití na ulici je nezbytná schopnost vyrovnat se se situací, s omezenými zdroji a zajistit si to, co je životně důležité. Strategií přežití může být aktivní snaha o řešení situace, ale k té se lidé bez domova ve většině případů příliš neuchylují. Nejčastější strategií, kterou volí, bývá spíše únik a tendence k popírání skutečnosti. Únikem se pak nejčastěji stává užívání legálních či nelegálních návykových látek. Lidé na ulici mají sklony k vyhledávání skupiny, do které mohou patřit. Ač v různých skupinách mohou vznikat i neshody, přesto je to pro jedince určitý způsob bezpečí. Častou strategií a zároveň i nutností k přežití, je shánění základních potřeb, jako jsou jídlo, oblečení a hygiena. Orientace na materiální potřeby v tomto případě slouží jedinci jako záminka a výmluva k tomu, aby nemusel řešit problémy, které vyřešit neumí. Dalším z obranných mechanismů může být jakási neústupnost, vnitřní tvrdost

³⁹ Srov. Vágnerová, 2014, s. 690–695.

⁴⁰ Milena, rozhovor s klientkou.

⁴¹ Srov. Vágnerová, 2014, s. 690–695.

a nereálná očekávání. Za odmítáním pomoci je ale většinou schovaný strach z neúspěchu a zklamání. Postupnou adaptaci na životní styl bezdomovce by bylo možné vnímat jako jakousi formu desocializace, ale není tomu tak.⁴² Jak uvádí Marek: *“Bezdomovec zůstává člověkem, pouze mění společnost. Adaptaci na bezdomovectví musíme tedy chápat jako specifickou formu socializace. Pokud člověk zůstává na ulici déle, je přijetí takového kodexu nezbytnost, ale zároveň ztěžuje návrat do společnosti”*⁴³

Adaptační fáze lze v podstatě rozdělit na tři úseky. První z fáze, tzv. alarmující se zdá ve své podstatě nejvíce stresující. Člověka ve většině případů dohání dlouho neřešená krize a náhle se ocitá na ulici. Klienti tento stav popisují různě, ale to, co se objevuje u všech, jsou pocity zoufalství, jež přirovnávají k pocitům odsouzení na smrt, který doufá v naději odložení trestu a návratu do života. Je na ně kladený obrovský stress a oni neví, co je v nejbližších dnech čeká.⁴⁴ Jana hodnotí tento stav slovy. *“To, že jsem na ulici, je velký zásek.”*⁴⁵ Často mají pocit, že nejsou schopni svojí situaci sami ovlivnit. Typickou reakcí v těchto prvních dnech bývá přehnaná vděčnost za jakoukoliv pomoc. Dále pak nastupují vztek, úzkost a agrese. První fáze netrvá déle než dva měsíce, zpravidla však tak zhruba jeden měsíc. Počáteční období šoku přechází v seznamování se s novou životní situací. V tomto období začínají lidé na ulici hledat řešení, ale zároveň i viníka své situace. Věří v zázračné řešení a ve spasitele. Začínají se u nich objevovat také různé obranné mechanismy, nejčastěji to bývá popírání a lhaní. Často se snaží najít jakýsi fiktivní důvod jejich situace, a vinu směřují směrem k okolí (racionalizace). V další fázi, ve fázi odporu dochází ke zklamání a změně chování. Člověk sice stále hledá řešení a různé strategie, jak se ze své situace dostat ven, ale typickou reakcí pro toto období jsou výmluvy a odsouvání řešení na později. Důvodem může být to, že jeho dosavadní pokusy nebyly úspěšné, a s každým dalším pokusem hrozí i další neúspěch, a následně i citelný zásah do sebevědomí. Další významnou změnou je změna prostředí. Člověk postupně ztrácí kontakty a vazby na bývalé přátele, rodinu či známé, a začíná se více usazovat v komunitě lidí bez domova. Působením okolí postupně mění své chování, myšlení i emoční prožívání. A ač si to člověk nejspíš ani neuvědomuje, postupem času zcela přijímá roli bezdomovce. V rozmezí 2 -5 let neúspěchu pak přichází fáze poslední, a tou je fáze rezignace. Ta se může projevovat u každého člověka různě, ale hlavním znakem je to, že ulice přestává být provizoriem, a stává se domovem.⁴⁶ *„Syn to neví, že jsem na ulici a říkat mu to nebudu. On je pořád v práci, tak na mě stejně*

⁴² Srov. Marek, 2014, s. 63–66.

⁴³ tamtéž, s. 64–65.

⁴⁴ Srov. Marek et al., 2012, s. 102–106.

⁴⁵ Jana, rozhovor s klientkou.

⁴⁶ Srov. Marek et al., 2012, s. 102–106.

*nemá čas. Ted' mám ty dva kamarády, tak je to zase snazší.*⁴⁷ Dlouhodobý život na ulici má na osobnost jedince bezesporu devastující vliv a s obdobím rezignace přichází stav naučené bezmoci.⁴⁸ Naučená bezmocnost je pojem, který vytvořil student Pensylvánské univerzity Martin E. P. Seligman na základě sledování pokusů se zvířaty. Seligman si při svých dlouhodobých výzkumech všiml, že pokusné zvíře, které nemůže samo ovlivnit nějaký bolestivý či nepříjemný podnět, dříve či později své pokusy vzdá, propadne se do stavu demotivace a bezmoci, a stává se vůči dalším podnětům apatické. V případě výzkumů Seligmana se jednalo o opakované elektrické šoky, ale princip je ve své podstatě přenosný na jakékoliv jiné nepříjemné situace, které jedinec není schopný vlastními silami ovlivnit.⁴⁹

1.6 Specifika ženského bezdomovectví

Problém bezdomovectví žen je komplexní a souvisí se socioekonomickými a strukturálními překážkami. Násilí, chudoba a nedostatek dostupného bydlení často hrají klíčovou roli při vzniku a udržování bezdomovství u žen. Přesto je to, ale i v dnešní době stále upozaděné a nedostatečně diskutované téma. Stále na něj není soustředěná dostatečná pozornost a není mu věnován takový prostor, jaký by si toto, bezesporu složité téma, zasloužilo. A to nejen pro to, že je v posledních letech evidentní nárůst počtu žen bez domova. Organizace Naděje například uvádí, že v 90. letech jejich služby ženy takřka nevyužívaly. A dle sčítání osob bez domova, které proběhlo v r. 2019, tvořily ženy už 19% v celkovém počtu osob bez domova.⁵⁰ Společnost neočekává, že se mezi bezdomovci budou ve vyšší míře vyskytovat ženy, protože jsou vnímány jako jádro rodinných struktur, jádro toho, co společnost chápe jako domov. Myšlenka, že samotné ženy mohou zažívat bezdomovectví ve větším rozsahu, se střetává s dominantními sociálními a kulturními paradigmaty o tom, kdo ženy jsou nebo jak žijí svůj život. Na základě různých sociálně-vědeckých výzkumů o ženském bezdomovectví se ukazuje, že zkušenost žen bez domova získává jen sporadickou pozornost. Je sice zaznamenán rozdíl v počtech mužů a žen bez domova, ale podrobnější studie o rozdílných dopadech bezdomovectví na základě pohlaví, a podrobnější výzkumy zkušeností žen bez domova jsou stále nedostatečné.⁵¹

Nahlédneme-li však na bezdomovectví optikou genderových rozdílů, uvědomíme si, že právě situace lidí bez domova je natolik specifická, že jsou rozdíly mezi muži a ženami

⁴⁷ Milena, rozhovor s klientkou.

⁴⁸ Srov. Marek et al., 2012, s. 102–106.

⁴⁹ Srov. Naučená bezmoc – výklad.

⁵⁰ Srov. Nešporová et al., 2019, s. 50.

⁵¹ Srov. Bretherton, 2020, s. 3–4.

výrazné a dobře vysledovatelné. Ženy se, v případě ohrožení nouzí a akutní chudobou, snaží svůj propad až na ulici co nejvíce oddálit. Ať už je to například setrváváním v násilném vztahu⁵² „*kdyby ho nezavřeli, tak jsem s ním určitě pořád. Hlavní důvod proč bych neodešla, je dcera, vždyť je to její táta.*“⁵³, vytvářením účelových vztahů či přebýváním u známých nebo u přátel. „*Jednu chvíli jsem bydlela u kamarádky, ale pak mě začal v noci navštěvovat její muž. Takhle jsem to nechtěla, tak jsem odešla.*“⁵⁴ Důvody pro toto chování bývají spojené s péčí o děti a s mateřstvím, s obavou ze stigmatizace, nebo s obavou z dalšího násilí. Ženy mívají také často obavy z kritického pohledu společnosti na ženy, které tzv. selhaly. Z toho vyplývá, že je potřebné, aby bylo o podpoře žen uvažováno již v počátcích potenciální hrozby propadu do životních či partnerských krizí. Jako důležité se ukazuje, aby žena zůstala s dětmi. Pokud žena přijde o děti, výrazně se zvyšuje riziko vzniku zjevného bezdomovectví.⁵⁵

Bezdomovectví žen je samo o sobě velmi specifické. U žen jsou rozdílné nejen příčiny, které je na ulici „dostaly“, ale zejména také vnímání a průběh života na ulici. Bezdomovectví u mužů a u žen se tak v mnoha ohledech liší. Zatím, co u mužů převládají důvody materiální, vztahové naopak méně. Jsou to tedy důvody spojené především se ztrátou práce, materiálního zajištění a následné ztráty bydlení. U žen pak mnohem častěji převládají faktory vztahové, vázající se na rodinné problémy, velmi často spojené i s násilím ve vztahu.⁵⁶ Dalo by se říci, že týrání a domácí násilí bývají jedním z nejčastěji vyskytovaných důvodů, proč se ženy dostávají na ulici. Život se pak pro ženy, s nálepkou bezdomovectví, stává velmi složitým. Majoritní společnost se na ně často dívá s nedůvěrou a opovržením. S ohledem na strach, obavy či pocity studu pak ženy často ani nehledají úkryt a zázemí u své rodiny či přátel, ale naopak se snaží před nejbližším okolím svojí situaci, i za cenu utrpení a násilí ze strany partnera, tajit a následkem toho se pak ocitají bez domova. Je nezpochybnitelné, že společným jmenovatelem, který ženy bez domova provází, bývá vysoká psychická zátěž a zranitelnost.⁵⁷

Ženské bezdomovectví často rezonuje s genderovými stereotypy spojenými s tradičními rolemi žen a mužů, kde je ženě přidělována role péče o domácnost a rodinu, a tedy i společenského tlaku udržovat tuto sféru soukromou a skrytou. Je tedy důležité uvědomit si, že skryté bezdomovectví žen není pouze materiální otázkou, ale zahrnuje i psychosociální aspekty, jako je stigmatizace a nedostatek podpory pro ženy,

⁵² Srov. Šivlová, 2010, s. 31.

⁵³ Nikola, rozhovor s klientkou.

⁵⁴ Milena, rozhovor s klientkou.

⁵⁵ Srov. Šivlová, 2010, s. 31.

⁵⁶ Srov. Hradecká et al., 1996, str. 34.

⁵⁷ Srov. Haasová, 2005.

kteře se ocitly v této obtížné situaci. Z toho vyplývá, že závažným problémem týkajícím se žen bez domova je také diskriminace. Ta mimo jiné zahrnuje negativní postoj i nedostatek respektu ze strany běžné veřejnosti, ale i různých institucí. Ženy bez domova se často potýkají s odmítáním a nepochopením, což negativně ovlivňuje jejich duševní pohodu a sebevědomí. Nedostatečný respekt a nepochopení ze strany institucí vedou k vytváření bariér, které ztěžují přístup k důležitým zdrojům, jako jsou lékařská péče, bydlení a zaměstnání.⁵⁸

V ČR i v zahraničí lze dohledat několik studií zabývajících se bezdomovectvím a zkušenostmi žen s násilím a riziky, s tím spojené. Pojdme se tedy nyní podívat na výstupy jedné ze studií z r. 2005, které se zúčastnilo 800 floridských žen bez domova. Většina žen se dle studie v průběhu svého života setkala s násilím a téměř čtvrtina žen uvedla, že násilí bylo jedním z hlavních důvodů, proč se dostaly na ulici. Míra sexuální, fyzické či stalkingové viktimizace byla ve srovnání s běžnou populací u žen bez domova mnohem vyšší. Třetina žen uvedla zkušenosti s násilím již v dětství.⁵⁹ „*Předtím jsem bydlela s rodičema, ale to bylo o ničem, od malička. Hodně se mě to dotklo. Nás táta sice nebil, ale museli jsme se dívat, jak bije mámu. O půlnoci nás třeba vzbudil a vyhodil ven. Nevyspali jsme se a ráno jsme museli jít do školy, a tak dále a tak dále.*“⁶⁰ Pro tyto ženy byly zkušenosti s násilím v dětství spojeny s negativními důsledky, jako je užívání alkoholu a drog, deprese a nízké sebevědomí.⁶¹ Vlivem domácího násilí trpí děti emocionálními, sociálními, kognitivními či fyzickými problémy, a dochází u nich k mnohým deformacím osobnosti. V dospělosti pak přejímají chování, které viděly ve své rodině a často mají potíže s navázáním zdravého partnerského vztahu v dospělosti.⁶² Výsledky analýzy ukázaly, že násilí v dětství významně zvyšovalo riziko viktimizace v dospělosti. Z této studie jednoznačně vyplývá, že jsou ženy bez domova velmi zranitelnou skupinou, která má problémy se životem. Což potvrzuje i Dr. John Kelly z oddělení veřejného zdraví v San Francisku, který ve své eseji poznamenal, že ženy bez domova zažívají sexuální útoky až dvacetkrát častěji než ženy v běžné populaci.⁶³

Jedním z klíčových aspektů je výskyt násilí, který je významným faktorem rozdílů mezi oběma pohlavími. Ženy bez domova čelí značně zvýšenému riziku fyzického, sexuálního či verbálního násilí, přičemž se udává, že až 90 % žen bez domova je,

⁵⁸ Srov. Hetmánková, 2013, Marek et al., 2012 in Kolářová et al., 2016, s. 13.

⁵⁹ Srov. Jasinski et al., 2005, s. 2–101.

⁶⁰ Jana, rozhovor s klientkou.

⁶¹ Srov. Jasinski et al., 2005, s. 2–101.

⁶² Srov. Vargová et al., 2008, s.89–97.

⁶³ Srov. Jasinski et al., 2005, s. 2–101.

či v minulosti bylo nějaké formě těchto útoků vystaveno. Pobyt na ulici pak následně zvyšuje riziko násilí ze strany jiných bezdomovců, veřejnosti, ale také ze strany policie a sociálních či zdravotních služeb. S ohledem na jejich fyzickou bezbrannost mají ženy větší obtíže bránit se útokům a jsou náchylnější k sexuálnímu násilí. Ženy bez domova často hledají pomoc a ochranu u mužů, ale bohužel se stává, že tito muži následně jejich důvěru zneužívají.⁶⁴

To, že cesty žen k bezdomovectví jsou různé, ale přesto velmi podobné, potvrzuje více studií. Jak je poznamenáno ve výzkumném projektu Zpátky ze dna: Zaostřeno na ženy, téměř s jistotou je bezdomovectví vyvrcholením sledu různých událostí a situací. Nejčastějšími spouštěči jsou pak například chudoba, domácí násilí i jiné formy násilí, traumatické změny v průběhu života (úmrtí dítěte, partnera), závislosti a psychiatrická onemocnění. Ženám na ulici zároveň stěžuje situaci i nedostatečná síť azylových zařízení pro ženy. Z výzkumu tak zároveň vyplývá, že první zkušenost se ztrátou přístřeší velmi často provází absence přehledu o dostupných službách. Některé z dotazovaných žen žily na ulici téměř dva roky, než se v dostupných službách zorientovaly a získaly alespoň částečný přehled o nízkoprahových službách a či o azylových domech.⁶⁵ Ženy bez domova často nemají přístup k dostatečnému množství finančních prostředků, a nemohou si dovolit platit nájemné či splácet dluhy. To ztěžuje jejich hledání a udržení si bydlení, a tím pádem i hledání a udržení si zaměstnání. Administrativní náročnost jednotlivých kroků, jako je sjednávání nájemní smlouvy či vyřizování dluhů, je pro ně navíc velmi obtížná a komplikuje jim jejich snahu vymanit se z bezdomovectví. Je zřejmé, že ženy bez domova potřebují podporu ze strany institucí a společnosti. Proto je nezbytné, aby jim byla poskytnuta pomoc a možnost vymanit se z bezdomovectví, a začít nový stabilní život. Instituce by měly být vstřícné a poskytovat jim potřebnou podporu v procesu hledání bydlení, práce a řešení finančních problémů. Také je důležité měnit přístup společnosti k ženám bez domova a snížit stigma a diskriminaci, s níž se setkávají. Pouze tak můžeme pomoci těmto ženám vymanit se z pasti bezdomovectví a dát jim šanci na lepší a stabilnější budoucnost.⁶⁶

1.7 Genderové aspekty

Mezi jeden z hlavních rozdílů v bezdomovectví žen a mužů patří také procentuální zastoupení jednotlivých skupin.“ Život“ na ulici bývá bezesporu doménou mužů. Počátkem 90. let se v komunitě bezdomovců ženy téměř nevyskytovaly,

⁶⁴ Srov. Hetmánková, 2013, in Kolářová et al., 2016, s. 10.

⁶⁵ Srov. Výzkumná zpráva: Zpátky ze dna: Zaostřeno na ženy, 2014.

⁶⁶ Srov. Lindovská et al, 2016.

případně se objevovaly ve formě skrytého bezdomovectví.⁶⁷ I když se přesná čísla v jednotlivých studiích lehce liší, v globálu se pohybují řádově cca. mezi 15% – 20% žen. Ze statistických údajů z nízkoprahových služeb pro osoby bez domova (Bolzanova) zmiňuje Hradecký 13,0 % klientek žen, které služby využívaly.⁶⁸ Dle sondy v pražských azylových domech, kterou prováděla Štěchová, bylo evidováno 20% žen a 77% mužů. 3% nebyla evidována/zjištěna.⁶⁹

Dle monitorovacích údajů služby nízkoprahové denní centrum Domu sv. Pavla Charity České Budějovice, využívá službu cca. 14,5% žen a 85,5% mužů. V Evropě se počet žen bez domova pohybuje mezi 20% - 30%. Mohlo by se tedy předpokládat, že i v České republice dojde do budoucna ještě k mírnému nárůstu počtu žen bez domova. Důvodů, proč jsou ženy v bezdomovecké komunitě zastoupeny v poměrně výrazně nižším počtu, mohou být rozličné. Nejčastěji se ale udává větší motivace žen k návratu do „běžného života“ z důvodu ostychu a obav ze zneužití. Pro ženy je častou cestou například ubytování u příbuzných či přátel. Není ale od věci zamyslet se nad tím, zda svou roli nehrají i nižší počty sociálních služeb a možností ubytování pro ženy, případně málo možností ubytování pro páry. Život na ulici sebou často přináší pocity ohrožení. Ohrožení samozřejmě mohou být i muži, ale u žen, především díky tělesné konstituci, je riziko zpravidla vyšší. Ženy bývají často vystaveny různým formám násilí, zejména fyzickému a sexuálnímu násilí. V komunitě osob bez domova sice mají muži tendence ženy ochraňovat, ale na druhou stranu často počítají s kompenzací ve formě sexuálního uspokojení. A vzhledem k výrazně nižšímu počtu žen oproti mužům, je o ženy na ulici ze strany bezdomovců velký zájem.⁷⁰

V r. 2022 byla v Brazílii vydaná publikace z rozsáhlého výzkumu mezi ženami bez domova. Ač ne všechny údaje lze aplikovat i na situaci žen bez domova v ČR, v mnohém se shodovat budou, a je to přínosný vzorek. Autoři v publikaci zmiňují, že naprostá většina žen bez domova má zkušenost s násilím a že je více než pravděpodobné, že jsou u všech žen na ulici porušována jejich práva. Přičemž násilím je chápáno jakékoliv jednání namířené proti druhému s úmyslem ublížit či způsobit újmu. Násilí páchané na ženách je zároveň znásobeno ztíženou situací žen bez domova, například vezmeme-li v úvahu špatně dostupné hygienické zázemí v době menstruace a podobně. Násilí na ženách bylo páchano jak psychické, tak i fyzické či sexuální. A pachatelé byli partneři, okolí a dokonce i ze strany státu docházelo k násilí. Část žen v průběhu výzkumu udávalo, že užívají drogy, aby nemusely spát.

⁶⁷ Srov. Šafaříková, 1994 in Marek et al., 2012, s. 107.

⁶⁸ Srov. Hradecká et al., 1996, s. 73.

⁶⁹ Srov. Štěchová et al, 2008.

⁷⁰ Srov. Marek et al, 2012.

Z jejich pohledu to snižuje riziko znásilnění. Ženy mimo jiné udávaly, že těžko hledají volná místa ve službách, protože většina služeb je pouze pro muže. I v ČR je to s kapacitou služeb pro ženy podobné, což koresponduje s nižším procentuálním zastoupením žen v komunitě osob bez domova. Ženy zažívající bezdomovectví, jsou tak vystaveny násilí o to víc, že obývají tradičně mužský prostor. Zároveň s ohledem na nálepkování či přehlížení ze strany většinové populace, je i násilí páchané na ženách často přehlížené. Jako důvod násilí jsou nejčastěji uváděny alkohol a jiné návykové látky, poté i nedorozumění a mezilidské vztahy. Dopady násilí se pak odrážejí jak po fyzické, tak i po psychické stránce. Autoři udávají, že život na ulici přispívá k rozvoji posttraumatické poruchy, deprese a úzkosti.⁷¹

Zatímco typickým obrazem muže bez domova bývá pro veřejnost člověk spící v parku na lavičce, špinavý a žebrající na nádraží, na parkovištích či před obchody, ženy se přímé demonstraci své situace na veřejnosti spíše vyhýbají. Jedním z důvodů, jak již bylo uvedeno, může být ostych a pocit studu, a druhým z důvodů bývá potřeba“ nebýt vidět“, jako jedna ze základních obranných strategií. Ženy často samy hledají stabilnější zázemí, práci a kvalitnější bydlení, aniž by se uchýlovaly k různým institucím. Často bojují o návrat dětí do své péče a nevzdávají se svých snů. Dlouho tak své bezdomovectví před okolím skrývají.⁷²

Ženy nechtějí být nálepkovány a k tomu směřují veškeré jejich snahy v péči o sebe a svůj vzhled. S péčí o svůj zevnějšek je u žen spojená také jedna s možností výdělku na ulici, a to je prostituce. Naopak nedostatečná hygiena a celková péče sama o sebe pak bývá u žen způsobená různými poruchami osobnosti či různým stupněm závislosti na nelegálních návykových látkách. Pokud jde o partnerské vztahy na ulici, muži vztah vnímají jako omezení a většinou stálý partnerský vztah nevyhledávají. Kdežto ženy bez domova vnímají vztah jako výhodu, a proto se z určitého úhlu pohledu dá říci, že život v páru je pro ně v jejich očích nezbytnost. Popisují strach a obavy, že by bez partnera život na ulici nezvládly. Tyto vztahy ale bývají často nezdravé. Objevuje se v nich chybějící respekt a úcta k druhému, nejsou to vztahy harmonické a láskyplné, ale naopak to často bývají vztahy plné násilí.⁷³

Eva Kundrátová, žena, která sama prošla životem na ulici, říká: *“Většina takových žen v nouzi hledá ochranu u mužů, přestože od nich nezdědka bývají bity, jsou týrány, zavražďováni, vydírání, leckdy i znásilňováni. Jsou totiž nuceny volit menší zlo – lepší bývá vydržet pár facek od svého „doma“, než od ostatních cizích mužů v okolí,*

⁷¹ Srov. Silva et al., 2022, s. 1–11.

⁷² Srov. Brandit, 2016, s. 31–44.

⁷³ Srov. Hanzl 2020, s. 18–19.

někdy i více najednou. Na svých mužích bývají finančně závislé, a tak je často najdete doma jako strážkyně chatiček, stanů, zkrátka míst, kde přespávají, aby jim je vandalové nerozkradli či jen tak z dlouhé chvíle nerozbili.“⁷⁴ Vágnerová udává: “Partnerské příběhy žen-bezdomovkyň si jsou velmi podobné a v podstatě bezútěšné. Bezohlednost a násilí často souvisí s nějakou závislostí, ať už na alkoholu, nebo na drogách.“⁷⁵

1.8 Vztahy na ulici

Stát se součástí komunity lidí bez domova je pro naprostou většinu bezdomovců stěžejní. Pro mnohé z nich je to jediný sociální kontakt, a jak sami říkají, zůstat na ulici sám je moc těžké, ve dvou se to vždy táhne lépe. Seskupení osob bez domova lze chápat jako menší kolektivy, tedy tzv. malé skupiny. Existují mezi nimi trvalé interakce a vzájemné reakce. Klíčovými charakteristikami jsou upevněné vazby mezi lidmi, kteří se znají a navzájem spolu komunikují. Tato skupina vytváří společné normy a vzájemně propojené sociální role. Skupinové normy mohou dokonce ovlivnit i vnější projevy jednotlivých členů. V rámci těchto seskupení mohou existovat i sankce za nesplnění stanovených pravidel či naopak odměny za pozitivní chování. Obecně je nejdůležitější primární skupinou rodina, a proto pro mnohé lidi bez domova může skupina, do níž patří, sloužit právě jako dočasná náhrada rodiny.⁷⁶ Být součástí skupiny může mimo jiné znamenat i pocit většího bezpečí. Nicméně vztahy mezi bezdomovci jsou od vztahů v majoritní společnosti v mnoha směrech odlišné. Přátelství v pravém slova smyslu bývá na ulici spíše výjimkou. Provázanost vztahů se opírá spíše o společnou zkušenost a sdílení stejného způsobu života. I mezi lidmi bez domova je ale část těch, co společnost nevyhledávají. Tito lidé nikomu nevěří, raději se spoléhají jen sami na sebe, přežívají v osamocení a ostatním se straní.⁷⁷ „Na ulici kamarády nepotkáte, nikomu moc nevěřím.“⁷⁸ Jako v každé komunitě, tak i v komunitě osob bez domova se vytváří jakási hierarchie. Významná postavení zaujímají většinou ti, kteří jsou nejvíce bezohlední, a hlavním měřítkem je síla. Běžným a častým jevem na ulici je totiž násilí. Dle názorů mnohých bezdomovců, se s ostatními stýkají jen z důvodu vyloučení a sdílení stejného způsobu života než z důvodu přátelství. Nic jiného než okolnosti je nespojuje. To, co mezi ostatními postrádají, je možnost důvěry. Lži a výmysly nejsou v jejich komunitě nic výjimečného.⁷⁹

⁷⁴ Kunderátová, 2016.

⁷⁵ Vágnerová et al., 2018, s. 109.

⁷⁶ Srov. Kosek, 2004, s. 100–121.

⁷⁷ Srov. Vágnerová et al., 2018, s. 92–103.

⁷⁸ Milena, rozhovor s klientkou.

⁷⁹ Srov. Vágnerová et al., 2018, s. 92–103.

„Kamarády na ulici nenajdete, já jim prostě nevěřím. A partner už vůbec ne, to je samotář. Já bych ale chtěla, aby nás jenom nechali ostatní bejt.“⁸⁰ Dle některých klientek je ale možné i na ulici tvořit přátelství. „*Já mám jen pár kamarádů dobrých, ale tak asi jo, někdy to jde.*“⁸¹ Vždy se však jedná o ojedinělé případy. Vztahy na ulici bývají často parazitující – přátelství bývají často závislá na tom, zda máte nebo nemáte volné finance, cigarety, jídlo, pití a podobně. Sami bezdomovci říkají, že na ulici neplatí žádná pravidla, respektive často platí pravidla silnějšího.⁸² „*Mně vadí, že jeden druhého okrádá, i mě už mockrát okradli o peníze. Oni se tváří jako kamarádi a pak vás okradou? To je fakt těžký, když nemůžete druhým věřit.*“⁸³ Lidé žijící na ulici jsou mnohem více ohroženi agresivitou a násilím, a to nejen ze strany ostatních bezdomovců, ale i ze strany běžné veřejnosti. Přičemž platí, že oběti bezdomovecké agrese jsou mnohem častěji ženy než muži.⁸⁴

2 NÁSILÍ

Násilí je komplexní fenomén a jeho formy mají své kořeny v různých faktorech. Jak je řečeno v jedné z definic. „*Násilí je častým, ohrožujícím druhem chování, v němž lze najít biologické, psychologické, sociální i historické souvislosti. Představuje záměrné použití fyzické síly nebo moci, buď jako hrozby, nebo reálně, a to i proti sobě samému, druhé osobě, proti skupině či komunitě, které buď s vysokou pravděpodobností vyústí, nebo skutečně vyústí do úrazu, smrti, psychologického poškození, naruší vývoj nebo způsobí deprivaci*“⁸⁵ Tato kapitola se pokusí přinést ucelený pohled na jeho problematiku a různé formy, psychologické důsledky a faktory, které se na něm podílejí. Jak již bylo zmíněno v úvodu, i v názvu této práce, je to jeden z rizikových faktorů ženského bezdomovectví. Násilí páchané na ženách bez domova zůstává často utajeno, protože je převálcováno aktuálnějšími dilematy těchto žen, které souvisí s jejich přežitím. Je potřeba si uvědomit, že ženy, které čelí bezdomovectví, mají mnoho dalších naléhavých problémů, kterým musí každodenně čelit. Jejich hlavním fokusem je boj o základní potřeby, jako je jídlo, ochrana před nepříznivým počasím nebo dostupnost hygienických zařízení. Tyto neustále rostoucí starosti pak často překrývají přítomnost násilí a mnoho žen se tak raději rozhodne o utrpení, kterému jsou vystaveny, mlčet. Tato kapitola bude tedy věnována právě násilí a aspektům, které jsou s ním spojeny.

⁸⁰ Jana, rozhovor s klientkou.

⁸¹ Nikola, rozhovor s klientkou.

⁸² Srov. Vágnerová et al., 2018, s. 92–103.

⁸³ Milena, rozhovor s klientkou.

⁸⁴ Srov. Vágnerová et al., 2018, s. 92–103.

⁸⁵ WHO in Koukolík et al., 2006, s. 200.

Násilí je i v dnešním světě stále přítomným jevem, který ovlivňuje životy mnoha lidí. Všechny formy násilí však mají jeden společný prvek, a to je zneužívání moci a porušování práv druhého člověka. Po krátkém úvodu do problematiky se budeme podrobněji věnovat popisu druhů násilí a psychologickým důsledkům a dopadům, které obětem násilí vstupují do života. Oběti násilí prožívají traumata, která mají přímý vliv na jejich psychické i fyzické zdraví. Na protilehlé straně pomyslné úsečky stojí proti oběti pachatel, tedy násilník. K uchopení celé problematiky je důležité pochopit i pohnutky násilníka, které ho vedou k tomu, aby ubližoval oběti. Ke konci kapitoly se tedy budeme věnovat i této oblasti.

2.1 Úvod do problematiky

Domácí násilí je závažným problémem napříč společnostmi, ale často bývá jednou z prvotních příčin ženského bezdomovectví. V mnohých studiích ženy uvádějí, že právě násilí bylo jedním z hlavních důvodů, proč se na ulici dostaly. *“Z domova jsem odešla v 18 letech. To jsem tenkrát byla s bývalým partnerem a kvůli němu mi vzali 3 děti. Jo, taky mě bil, a taky za to pak seděl, 18 měsíců. Ale neměla jsem kolem sebe nikoho, žádnou oporu. Neměla jsem nikoho, kdo by mi aspoň s dětma pomohl, vzal si je k sobě, než se to srovná. Tak mi je sebrali a dopadlo to, jak to dopadlo.”*⁸⁶ Stejně tak jsou ale ženy s násilím konfrontovány i přímo na ulici, a to jak ze strany partnera či ze strany svého okolí. Násilí je tedy z tohoto pohledu nejen jednou z hlavních příčin bezdomovectví žen, ale zároveň bývá také důsledkem. Zpravidla se jedná o násilí psychické, sexuální či fyzické, ale budeme mluvit i o násilí ekonomickém, či o odpírání sociálního kontaktu a následného psychického utrpení. Problematika násilí je natolik složitá, že ani pachatel násilí si nemusí být vědom toho, že tak činí. Násilí se může z počátku projevovat nenápadně a plíživě, a není jednoduché ho rozeznat.⁸⁷ Násilí v domácnosti ze strany partnera je často identifikováno jako hlavní faktor, který přispívá k situaci, kdy se ženy stávají osobami bez domova. Výsledky studií provedených v různých zemích naznačují, že mezi 40 % a 50 % žen bez domova zažilo domácí násilí. Ve Španělsku a ve Švédsku je dokonce 100 % a 93 % žen, které byly týrány svými partnery. Zvýšené obavy o bezpečnost vedou ženy k opuštění násilného partnera. Domácí násilí tak hraje v bezdomovectví žen velkou roli, přesto je důležité uvědomit si, že bezdomovectví je výsledkem složitého souhrnu faktorů, které zahrnují strukturální, systémové a individuální faktory. U žen je bezdomovectví spojeno s nerovností, sociálním vyloučením a marginalizací. Život mnoha žen bez domova je poznamenán násilím

⁸⁶ Jana, rozhovor s klientkou.

⁸⁷ Srov. Wright et al., 1998.

a zneužíváním, které často zažívaly již v dětství. Z žen, které se zúčastnily výzkumu v Irsku, jich 55 % uvedlo, že se s násilím v dětství setkaly. Sexuální zneužívání zažilo 46 % z nich. Tyto zkušenosti mají specifický genderový rozměr, přičemž vysokou míru traumat, násilí a sexuálního násilí si ženy nesou již z dětství.⁸⁸

Různé formy násilí v blízkých vztazích se zkoumají nejen z pohledu odborníků, ale v podstatě v rámci celé společnosti. Pro zachycení celého spektra násilných činů v rámci blízkých vztahů se používají široké definice, a tak se v odborném prostředí objevují různé pojmy popisující tuto problematiku, ať už je to například násilí v rodině, domácí násilí, partnerské násilí, genderově podmíněné násilí či násilí na ženách. Důležité ale je uvědomit si, že ne každé partnerské násilí je zároveň násilím v rodině, stejně jako to, že ne každé násilí na ženách je spojené s partnerským násilím. Proto můžeme v odborné literatuře narazit na různé definice. Definice násilí v blízkých vztazích se v mnohém překrývají, ale současně i liší.⁸⁹ Často používá definice násilí, kterou formuloval norský psycholog Per Isdal. *“Násilí je čin namířený proti druhému člověku, který mu má ublížit, způsobit bolest, zastrašit ho nebo ponížit, aby jednal proti své vůli, respektive aby nejednal podle své vůle.”*⁹⁰ Organizace spojených národů (WHO) definuje násilí páchané na ženách jako *„jakýkoli čin násilí na základě pohlaví, který má za následek nebo pravděpodobně povede k fyzické, sexuální nebo duševní újmě nebo utrpení žen, včetně vyhrožování takovými činy, nátlaku nebo svévolného zbavování žen svobody, ať už ve veřejném nebo soukromém životě.”*⁹¹

2.2 Násilí u žen bez domova

Naše společnost prochází již více než třicetiletým obdobím změn v ekonomické struktuře, hodnotách a sociálních normách, a to s sebou přináší i větší riziko vzniku závažných problémových situací mezi lidmi. Jak říká Jiří Sedlák. *“Myslím, že nejsem daleko od pravdy, když uvedu, že jde mnohdy doslova o šokující záležitosti. Bohužel pouze velmi malé procento případů se oficiálně vyšetřuje, ještě menší počet případů bývá objektivně prokázán, a zcela nepatrné procento je skutečně potrestáno. Soudně řešených případů je mizivé množství. Je tomu tak proto, poněvadž odhalování, diagnostikování, terapeutické postupy, trestně právní řešení a prevence domácího násilí je neobyčejně náročná.”*⁹²

⁸⁸ Srov. Feantsa, 2011.

⁸⁹ Srov. Jakobsen et al., 2022, s. 33–35.

⁹⁰ Isdal in Jakobsen et al., 2022, s. 33.

⁹¹ in WHO.

⁹² Sedlák, 2004, s. 1.

Násilí páchané na ženách bez domova je očima veřejnosti často přehlížené. Různé formy násilí se proplétají a navzájem podporují, vytvářejíce tak cyklus násilí, který vystavuje nejvíce znevýhodněné ženy neustálému nebezpečí.⁹³ A tak problematika domácího násilí mezi lidmi bez domova zásadně mění tradiční charakteristiky tohoto jevu. Místo toho, aby se odehrávalo za zavřenými dveřmi v soukromí a obvykle bez svědků či přímých důkazů, tak se často stává veřejně viditelným. Okolí jej však vnímá většinou jako normální součást "pouličního života" a ne jako trestný čin. Ženy bez domova, které zažívají opakované násilí, veřejnost málokdy vnímá jako oběti. Přesto tento typ násilí vykazuje tendenci k opakovaným incidentům s postupným zesilováním a eskalací agresivity. Oproti klasickému modelu však bývají role účastníků nejasné.⁹⁴

Ženy bez domova se v osobních vztazích setkávají s různými druhy násilí. Nejčastějšími druhy, se kterými se na ulici, většinou ze strany svých partnerů, potkávají, jsou **fyzické a psychické násilí**. Přičemž nejvíce jsou konfrontovány pravděpodobně s násilím fyzickým, respektive je nejvíce viditelné. Tato forma násilí je společností všeobecně vnímána jako zvlášť nepřijatelná. Lze jí popsat jako formu chování, při které je úmyslně používána fyzická síla. Násilník chce ženu zranit, ponižit, zastrašit či donutit k něčemu proti její vůli. Podle norského odborníka Per Isdala mohou činy fyzického násilí zahrnovat širokou škálu aktivit, a to od strkání a třesení, až po použití zbraní. Za psychickým násilím pak bývá schováno jednání směřující k zastrašení, manipulaci nebo ponižování. Objevuje se v různých variantách, jako jsou například urážky, hrozby, kritika, nespravedlivé obvinění, vydírání nebo vyhrožování. Psychické násilí se může projevat i pasivními způsoby, kterým je například záměrná ignorace. Ženy bez domova se ale často setkávají i s **násilím sociálním**, a to zejména formou izolace od okolí. Omezování přístupu násilník orientuje na sociální kontakty oběti. Násilník odpírá oběti kontakt s rodinou či přáteli, ale i se sociálními službami (například terénními pracovníky) a doslova sleduje každý pohyb oběti. Cílem násilníka je odstránit jí od veškeré podpůrné sítě, a získat tak nad ní absolutní nadvládu. Dalším z rozličných druhů násilí, se kterým se setkáváme směrem k ženám bez domova, je **násilí ekonomické**. Pachatelé okrádají ženy o výdělek či sociální dávky, a parazitují na nich.⁹⁵ „*Když jsem měla přítele, tak jsem mu finančně pomáhala, ale on mě zase pomáhal jinak. Občas mě taky uhodil, ale ne moc, takže mě vlastně nebil. Mně vadí, že jeden druhého okrádá, i mě už mockrát okradli o peníze.*“⁹⁶ Někteří pachatelé mají tendenci ženu

⁹³ Srov. Scheper-Hughes, 1996, s. 889–890.

⁹⁴ Srov. Kodymová et al., 2018, s. 101.

⁹⁵ Srov. Liga otevřených mužů, 2014–2021.

⁹⁶ Milena, rozhovor s klientkou.

neprůměrně kontrolovat, manipulovat s ní a bránit jí i ve svobodném pohybu. Využívají k tomu právě zamezení volného přístupu k financím a k prostředkům na základní potřeby. Závislost ženy poté využívají k nátlaku a manipulaci s ní. I s materiálním násilím se ženy na ulici potkávají. Násilník vyvolává v oběti pocity strachu a ponížení. Přičemž strach v oběti vyvolává násilným ničením jejích osobních věcí či oblečení. Tyto zážitky bývají pro oběti děsivé a traumatizující. Někdo může považovat takovéto chování za méně závažné než fyzické násilí, přesto by nemělo být za žádných okolností bagatelizováno. Častým násilím na ulici bývá také **násilí sexuální**. Ženy jsou často obtěžovány a znásilňovány, a to nejen svými partnery, ale i muži ze širší skupiny, se kterou sdílí prostor k nocování. Ne vždy bývá důvodem násilí sexuální pud. Důvodem může být například i pocit moci nad druhým a touha po jeho ponížení. Často se stává, že jsou svými partnery k sexu poskytovány s vidinou získání financí či návykových látek. Jedná se o negativní chování způsobující strach, ponížení, ale také fyzická a psychická zranění. Spadají sem ale i nechtěné doteky a jiné formy sexuálního obtěžování. Tato forma násilí zasahuje do nejintimnějších a nejzranitelnějších oblastí našeho života a je často zaměřena na ponížení a zranění oběti.⁹⁷ Ve společnosti bohužel stále přetrvává hluboce zakořeněný negativní postoj vůči lidem bez domova, ženy nevyjímaje. A tak se u žen bez domova nezdědka setkáváme i s tzv. **násilím z nenávisti**. To představuje jednání, které je vyvoláno předsudky či nenávistí, je namířeno na hodnoty a způsob života jedince a jeho začlenění do určité skupiny. Tato diskriminace je pak výraznější s ohledem na anonymitu, osamocení a omezenou schopnost se bránit. Ženy bez domova obecně čelí nejen fyzickým a psychickým nebezpečím spojeným s životem na ulici, ale také mnoha dalším komplexním problémům, jako jsou obtíže s přístupem k základním hygienickým potřebám, nedostatečná zdravotní péče a omezený přístup ke vzdělání a zaměstnání. Snadno se tak stávají terčí nespravedlivých předsudků a obtížně zvládaných situací.⁹⁸ Velkým rizikem je také rozsáhlá síť **obchodování se ženami bez domova**. Podle studie provedené v rámci projektu Snížení rizika obchodování s bezdomovkyněmi v roce 2015, kterou zrealizovala organizace La Strada ČR, bylo zjištěno, že ženy bez trvalého bydliště patří mezi skupiny s velkým rizikem stát se oběťmi obchodování s lidmi. Až 30 % respondentek tehdy vykazovalo známky naznačující, že s nimi mohlo být v minulosti obchodováno. To se týkalo především nucené prostituce, nucené práce a donucení k zapojení se do kriminálních činností nebo žebrání. Často byly tyto situace spojeny s násilím nebo vyhrožováním ze strany partnera. Respondentky se také často

⁹⁷ Srov. Liga otevřených mužů, 2014–2021.

⁹⁸ Srov. Štěchová et al., 2008, Průdková et al., 2008, in Kolářová et al., 2016, s. 13.

setkávaly s odebráním sociálních dávek nebo byly nuceny podepisovat jim neznámé dokumenty. Tento problém se týká žen různých věkových skupin a nejčastěji se vyskytuje u těch, které žijí především na ulici nebo přespávají na neoficiálních místech, jako jsou například squaty nebo jiné improvizované přístřešky.⁹⁹

Specifickou formou, se kterou se ženy bez domova mohou ve své situaci setkávat, je pak takzvané **násilí institucionální**. Tato forma násilí se týká využívání systému sociálních služeb a jiných forem institucionalizované pomoci. Ženy se tady dostávají do postavení „osob nižší kategorie.“ Mohou se ze strany zaměstnanců cítit ponižovány, setkávat se s despektem, nadávkami, nedostatečným informováním či s odmítáním poskytnutí služby. Tato forma násilí přichází nejen ze strany pracovníků ve sféře sociálního zabezpečení, ale i ze strany policie, bezpečnostních agentur či ze strany zdravotnického personálu. Porušování lidských práv, které se děje v rámci institucí je o to horší, že se děje v místech, které mají za úkol chránit, a svým klientům být nápomocní. Například policie a bezpečnostní agentury, které by měly sloužit jako strážci pořádku a bezpečnosti, mohou místo toho zneužívat svou moc a používat přílišného násilí nebo diskriminovat zranitelné oběti.¹⁰⁰ Při rozhovorech s klientkami jsme se dotkly i této otázky. Ne všechny mají s policií zlou zkušenost, nicméně třeba Nikola udává. *“No, nic moc, ale asi jak který. To jsme dřív spali na starým nádraží na depu, třeba. Ale byli jsme v klidu a nedělali jsme bordel. Policajti o nás věděli a nic. Vždycky říkali, že když neděláme bordel tak je to v pohodě. A pak jednou v noci přišli i se sekuriťákama, a všechny nás zbili. Hlava nehlava, kluky i holky. Prostě jen tak, z ničeho nic. I se stává, že když spí někdo pod mostem, tak mu policajti vyhážou věci, nahážou jim je třeba do vody.”¹⁰¹* Stejně tak se stává, že i sociální pracovníci a pracovnice, kteří mají pomáhat neprivilegovaným a těžce znevýhodněným lidem, zneužívají svého postavení a neposkytují kvalitně potřebné služby. Podobně mohou zaměstnanci úřadů práce nebo správy sociálního zabezpečení odmítat poskytovat přiměřenou podporu nebo vytvářet překážky pro ty, kteří nejvíce potřebují jejich pomoc. I ze strany zdravotnického personálu, který by měl ošetřovat a léčit pacienty, dochází k nedodržení etických norem a k nedostatečné péči o potřebné. To vše může mít závažné důsledky na zdraví a psychické pohodě obětí. Výsledkem pak bývají obavy a nedůvěra. Následkem toho se ženy ve chvílích potřeby a ohrožení na příslušné instituce, kde by se jim mělo dostat pomoci, neobracejí a zůstávají ve svém zoufalství a strachu sami. Aby se cítily bezpečněji a násilí se vyhnuly, tvoří si různé strategie. Těmi strategiemi může být prosté nevyužívání

⁹⁹ Srov. La Strada, 2015, in Kolářová et al., 2016, s. 13.

¹⁰⁰ Srov. Lindovská et al., 2016.

¹⁰¹ Nikola, rozhovor s klientkou.

služby, ve kterou již nemají důvěru, ale také hrubost a užívání drog či alkoholu, které ženy vnímají jako možný únik z reality.¹⁰² „*Tyhle strategie často tu celkovou situaci žen bez domova spíše zhoršují, ale ty ženy nemají moc na výběr, instituce a společnost se k nim obrací zády,*“ říká výzkumnice Jitka Kolářová z Jako doma.¹⁰³

Většina výzkumů zdůrazňuje složitou povahu ženského bezdomovectví a vzájemné propojení s různými problémy, kterým ženy čelí. Potřeby, jako jsou duševní zdraví, násilí, užívání drog a traumata by se neměly řešit odděleně. Ženy jsou značně zranitelné, pokud jim služby nedokážou poskytnout komplexní podporu. Toto propojení vyvolává potřebu spolupráce mezi různými sektory zaměřenými na podporu žen v těchto situacích. Je potřeba začít spolupracovat napříč sektory podpůrných služeb jako jsou služby pro osoby bez domova, služby pracující s duševním zdravím i služby řešící závislosti. Spolupráce mezi těmito sektory sjednotí jejich odborné znalosti a zvýší tak kvalitu poskytování služeb.¹⁰⁴

2.3 Psychologické důsledky u žen zažívajících násilí

Mezi jeden z důsledků dlouhodobého násilí patří Syndrom týrané ženy (BWS). Tím se věda zabývá již mnoho desetiletí. Poprvé byl zmíněn v 80. letech minulého století. V r. 1979 v publikaci *Týraná žena*, jejíž autorkou je americká psychologka Lenore Walker, zakladatelka Institutu domácího násilí, byl popsán psychologický profil obětí, a o pět let později, tedy v r. 1984 byla vydána publikace, v jejímž názvu stojí přímo „*Syndrom týrané ženy.*“ Podle Walkerové skýtá Syndrom týrané ženy dva stěžejní znaky, a těmi jsou naučená bezmoc a cyklus či kruh domácího násilí. Syndrom týrané ženy bývá spojen s chronickým, dlouhodobým domácím násilím. Výrazným znakem je silná vazba oběti k agresorovi, zatajování příčin zranění a zmírňování jejich závažnosti.¹⁰⁵ „*Občas mě bije, ale asi si za to můžu částečně sama. Já vím, neomlouvá ho to, ale můžu si za to sama. Vyprovokuju ho k tomu. Není to jako, že mě bije furt, je to když mu někdo něco poví, a já už pak nevím co s tím, už mu to pak nijak nevymluvím. Tak se v tom motám pořád kolem dokola a nevím co s tím. Já ho nechci opustit a vlastně ani on mě. Neřeknu, kdyby náš vztah byl na rozpadnutí, ale tady je jen to bití, že jo. Jinej problém fakt nemáme.*“¹⁰⁶ Pro okolí je dobrovolné setrvávání oběti s agresorem často nepochopitelné, a tak je provázeno mnoha falešnými mýty. S tímto se u žen bez domova

¹⁰² Srov. Lindovská et al., 2016.

¹⁰³ Kolářová in tamtéž

¹⁰⁴ Srov. Feantsa, 2011.

¹⁰⁵ Srov. Čírtková, 2008, s. 26–28.

¹⁰⁶ Jana, rozhovor s klientkou.

setkáváme velmi často. Ženy svá, jasně viditelná zranění, popírají či bagatelizují a své partnery omlouvají. Často odmítají nabízenou pomoc s tím, že ony jí nepotřebují.¹⁰⁷

Dalšími z charakteristických znaků BWS mohou být například deprese, nízké sebevědomí, znovu prožívání traumatu, vyčerpanost, poruchy příjmu potravy, stažení se od okolí a izolace. Syndrom týrané ženy bývá vnímán jako jakýsi cyklus čtyř fází. První z fází je popření, kdy žena existenci násilí ve vztahu popírá, násilí si odmítá přiznat i sama sobě. Incidenty popisuje jako náhodné a věří, že se již nebudou opakovat. Ve druhé fázi odpovědnost za problémy připisuje zejména sama sobě. Tvrdí, že si trest zasloužila, že je vše její chyba, protože nedokáže splnit partnerova očekávání. Později přichází prozření, kdy si oběť už sice už uvědomuje, že násilí ze strany partnera není v pořádku a do vztahu nepatří, ale přesto chce za každou cenu ve vztahu zůstat, věří, že společně situaci vyřeší. Ženy bez domova svojí situaci popisují často tak, že je sice partner občas bije, ale ony by bez něj byly na ulici ztracené, protože on je chrání před okolím a ostatními muži ve skupině. Poslední fází bývá rozhodnutí oběti násilný vztah ukončit a získat tím naději na život bez násilí. S tím se ale u žen bez domova v praxi moc často nepotkáváme. Naopak nejsou výjimkou situace, kdy žena ukončí vztah s jedním násilníkem, ale následně začne vztah s jiným, a opět násilným partnerem. S tímto jevem se u našich klientek setkáváme nezdědkou.¹⁰⁸ Následky traumat z násilí a zneužívání mohou být dlouhodobé. Duševní problémy zahrnují vysoké riziko depresí a sebevražd. Padgett, Hawkins, Abrams, a Davis uskutečnili hloubkové rozhovory se 13 bývalými ženami bez domova s vážným duševním onemocněním a zjistili, že trauma a reakce na trauma, jako je potřeba bezpečí a znovuzískání autonomie, jsou klíčovými tématy v jejich rozhovorech.¹⁰⁹ Pokud ženy nedostanou odpovídající podporu přizpůsobenou jejich potřebám, často se uchylují k drogám a alkoholu jako způsobu vyrovnávání se se svým duševním stavem a traumatem. Více než polovina žen má problémy s užíváním drog nebo alkoholu. U žen je méně pravděpodobné, že budou pít alkohol, častěji užívají drogy. Je zapotřebí specifických služeb protidrogové léčby zaměřených na potřeby žen a zohledňující jak problematické užívání drog, tak příčinu traumatu. Zneužívání látek vede často k zapojení žen do prostituce. Ženy bez domova čelí extrémním fyzickým, emocionálním a psychickým problémům a procházejí krizovými stavy. Mnohé z nich mají za sebou, jak již bylo uvedeno výše, traumatické a nevhodné životní situace, včetně zneužívání v dětství a domácího násilí. Mohly se také setkat s dalším traumatem spojeným s chudobou, ztrátou domova, bezpečí nebo se musely

¹⁰⁷ Srov. Čírtková, 2008, s. 26–28.

¹⁰⁸ Srov. Vargová et al., 2008, s. 40–41.

¹⁰⁹ Padgett, Hawkins, Abrams, a Davis, 2006 in Lewinson et al. 2014, s. 194.

vypořádat s odloučením od rodiny a dětí. Samotné bezdomovectví je velmi traumatizující. Bezdomovectví zvyšuje zranitelnost a riziko dalšího vystavení násilí.¹¹⁰ Dalším z termínů, se kterým se v souvislosti s psychologickými dopady násilí setkáváme, je Posttraumatická stresová porucha (PTSP). Jak je již zmíněno výše, někteří z odborníků s ní dávají do souvislosti Syndrom týrané ženy. Je ale potřeba se i tomuto syndromu věnovat samostatně. Praško o něm udává: *“že se typicky rozvíjí po emočně těžké, stresující události, jež svou závažností přesahuje obvyklou lidskou zkušenost a bývá traumatickou pro většinu lidí”*¹¹¹ Tento termín je používán také v souvislosti s úzkostnou poruchou, je však jediným případem, kdy je stresor přímo součástí diagnózy. Vzniká totiž přímo na základě vystavení oběti nějakému traumatickému prožitku či události. Rozvoj a intenzita příznaků pak souvisí s délkou trvání a mírou viktimizace. Stav viktimizace, tj. pocit, že se jedinec stává obětí a délka trvání tohoto stavu může hrát důležitou roli v tom, jak se symptomy vyvíjejí a jak silné jsou. Pocity oběti mohou být strach, bezmoc a frustrace. Pokud je jedinec dlouhodobě a opakovaně vystaven viktimizaci, má to vážný dopad na jeho psychiku. Pokud jsou traumata neustálá nebo pokračující, může to vést k rozvoji chronického stresu a úzkosti, které mohou být spojeny s různými psychickými symptomy.¹¹² Posttraumatická stresová porucha je souborem příznaků, mezi které patří znovuprožívání fyzických ataků i v případě, že zrovna neprobíhají, vyhýbání se aktivitám a kontaktu s lidmi ve snaze minimalizovat psychické efekty bití, přetřhané vztahy s lidmi a okolím, poruchy vnímání vlastního těla a problémy s intimitou.¹¹³ A to, jak se jedinec zvládne vyrovnat s traumatizujícím zážitkem je pak mimo jiné závislé také na genetické dispozici. Zároveň reakci ovlivňují také různé psychické faktory, jako jsou zkušenosti, osobnostní předpoklady či odolnost jedince a copingové strategie. Vzhledem ke zmínce o copingových strategiích považují za potřebné vysvětlit, co to vlastně je a s jakými strategiemi se můžeme setkat. Pod tímto pojmem se skrývá specifická reakce na zvládání stresu. V praxi se můžeme setkat se dvěma základními strategiemi. A to buď s adaptivní copingovou strategií, kdy se žena snaží zvládnout stresové nebo obtížné situace. Adaptivní je nazývána, protože je účinná a pomáhá ženě přizpůsobit se a překonat zdroje stresu či potíží. Zaměřuje se na to, co změnit lze a naopak na přijetí toho, co změnit nelze. Takovou reakcí může být například hledání podpory u blízkých, kamarádů či podporu sociální pracovnice ve službách. Žena se snaží aktivně řešit situaci, vyhledat pomoc a využít své schopnosti ke zmírnění stresu. Podstatou je komunikace a schopnost překonat strach. Jakmile žena

¹¹⁰ Srov. Feantsa, 2011.

¹¹¹ Praško, 2002, in Vargová et al., 2008, s. 42.

¹¹² Srov. Vargová et al., 2008, s. 42–46.

¹¹³ Srov. Čírtková, 2020, s. 98–101.

dokáže o traumatické situaci mluvit, je to dobrý začátek směřující k vyrovnání se s traumatem. Opakem je maladaptivní copingová strategie, která je neproduktivní, neúčinná ba dokonce škodlivá. Nepomáhá ženě řešit danou situaci a může způsobit další problémy nebo zhoršit stávající situaci. Součástí může být právě útek k drogám či alkoholu, ignorování problémů, ale také pasivita nebo naopak agresivní chování. U žen bez domova se ale častěji setkáváme bohužel právě s touto nefunkční strategií. Ta pak v dlouhodobém horizontu má negativní dopad nejen na fyzické, ale i na duševní zdraví ženy a stíží jí přístup k sociální opoře.¹¹⁴ Na čtyři základní složky traumatu, které můžeme u traumatizovaného jedince, ve větší či menší míře vždy pozorovat, se zaměřil Levin. Jako první zmiňuje zvýšenou dráždivost, která se může projevovat různými příznaky a u každého jedince bude reakce jiná. Mohou to být například tělesné změny jako je zrychlené dýchání, zrychlený tep a svalové napětí, nebo psychické projevy jako úzkost a problémy se spánkem. Druhou složkou je stažení se při reakci na ohrožení. To se projevuje zvýšenou dráždivostí a veškerá pozornost se zaměří na boj s ohrožením. Stejně jako v předešlém případě pak můžeme projevy pozorovat v psychické i tělesné rovině. Disociace, aneb odpojení se od svého těla chrání traumatizovanou ženu před negativními dopady traumatu. A nakonec zamrznutí spojené s pocitem bezmoci, které vnímají traumatizovaní jako nemožnost jakékoliv reakce, jako pocit naprosté paralýzy. Dle Levina jsou tyto složky základním jádrem traumatické reakce a vždy se objevují jako první.¹¹⁵ Pokud jde o násilí v partnerském vztahu, často je násilné jednání opakované, Dochází také ke stupňování a zvyšování brutality, a následně tak k prohlubování traumatu. U oběti se začínají projevovat různé symptomy, kterými jsou například nadměrná citlivost na zvuky a na světlo, lekavost, přehnané emoční reakce, poruchy spánku, noční můry, střídání nálad nebo snížená odolnost vůči stresu. Při zmínkách o důsledcích týrání se objevuje také snížené sebevědomí a pocit bezmoci. V minulosti se předpokládalo, že snížené sebevědomí je pouze jedním z charakterových znaků žen, které přitahují násilníky. V pozdějších výzkumech byl však tento předpoklad vyvrácen, a bylo potvrzeno, že se opravdu jedná o jeden z důsledků dlouhodobého partnerského násilí, nikoliv tedy jeho příčina. Největší riziko prohloubení pocitu méněcennosti a sníženého sebevědomí přináší zejména psychické týrání formou zvýšené kontroly ze strany násilného partnera a odpírání sociálních kontaktů. Vzhledem k množství traumatických zážitků týraných žen a i s ohledem na všechny důsledky není překvapující zjištění, že se u velké části žen objevují suicidální myšlenky či jednání. Z různých studií vyplývá, že se 25% - 50% týraných žen pokusilo o sebevraždu

¹¹⁴ Srov. Vágnerová, 2014, s. 402–407.

¹¹⁵ Levin, 2002, in Vargová et al., 2008, s. 43.

či o ní alespoň uvažovalo.¹¹⁶ Klíčovým prvkem domácího násilí je prožívání, jedná se tedy o zátěž, kterou oběť vnímá jako hrozivý tlak. Dlouhodobé nebo razantní formy domácího násilí, zejména pokud je oběť málo odolná vůči takovému tlaku, vyvolávají stresovou reakci s důsledky na všech úrovních. Násilí, bez ohledu na jeho formu, negativně ovlivňuje psychiku oběti a vyvolává stresové reakce, které zanechávají trvalé stopy. Lidský mozek, fungující jako žláza s vnitřní sekrecí, produkuje neurochemikálie ovlivňující chování a vyvolávající různé emoční stavy, které ovlivňují spánek, vyvolávají negativní emoce a pocity úzkosti. Opakované projevy domácího násilí, včetně nátlaku a vydírání, mohou dokonce vést až k vytvoření takzvané "psí oddanosti" a silné závislosti oběti na násilníkovi.¹¹⁷

2.4 Strategie žen vedoucí k vyhnutí se násilí a zastavení útoku

Ženy bez domova popisují některé ze strategií pro zvládnutí aktuálního násilí. Myslí tím například postavení se do sebejistého postoje a nevykazování strachu. Tyto strategie dle nich slouží k odrazování potenciálních útoků a zahrnují schopnost reagovat rázně a odmítnout nežádoucí situace. Někdy se ženy musí bránit i útokům od jiných žen, a tak k tomu, jako formu obrany, využívají protiútoky a slovní agrese. Raději než útok volí předcházení problémům. Ženy udávají, že je pro ně v jejich očích veřejný prostor rizikový a specifikují několik oblastí, které vnímají jako potenciálně velmi nebezpečné. Jedním z aspektů, který vzbuzuje obavy, je například hledání a obsazování nových squatů.¹¹⁸ „*Dřív to bylo lepší. Bylo kam jít, do nějakých baráků, opuštěných a tak. Ted' už to moc nejde. A i lidi byli tenkrát lepší. Všichni jsme drželi dohromady, tak jako pospolu. Vařili jsme společně a tak. To ted' není. My jsme ted' na squatě s kamarádem. Ono je lepší nikomu neříkat, kde spíte.*“¹¹⁹ Zejména ženy, které se často pohybují v ulicích samy, přistupují k této problematice s opatrností. Mnohé z nich se preventivně chrání tím, že nosí obranné prostředky, jako například pepřový sprej či teleskopický obušek, nebo tím, že mají klíče mezi prsty jako improvizovanou formu sebeobrany. Tyto prostředky však vnímají spíše jako způsob pro zvýšení vlastního pocitu bezpečí než jako aktivně používané nástroje v nebezpečných situacích. Snaha minimalizovat rizika se u nich projevuje i v tom, že se snaží vyhýbat nebezpečným místům, jako jsou nádražní haly, ulice či okolí kontejnerů. V případě možného ohrožení pak preferují útek do bezpečnějších prostor, jako jsou nákupní centra nebo městské knihovny. Rozlišování mezi bezpečnými a nebezpečnými časy pro pohyb ve veřejném prostoru je také jednou

¹¹⁶ Srov. Vargová et al., 2008, s. 44–46.

¹¹⁷ Srov. Sedlák, 2004, s. 1–10.

¹¹⁸ Srov. Kolářová et al., 2016, s. 33–37.

¹¹⁹ Nikola, rozhovor s klientkou.

z jejich strategií, ale ne vždy se ženy shodují na tom, který z časů je ten bezpečný. Některé ženy volí strategii vyhýbání se potenciálním konfliktům a omezují komunikaci s cizími muži. Preferují osvětlené hlavní komunikace jako bezpečnější místa pohybu. Ženy, které nemají stálé bydlení, také vyvinuly strategie na ochranu svých cenností před krádežemi. Jednou z těchto strategií je ukládání cenností na bezpečné místo nebo k důvěryhodné osobě. Mužům jsou při spojování s násilím v ženském vnímání připisovány různé role a pozice. Na jednu stranu mohou být chápáni jako ochrana před vnějším násilím, ale zároveň jsou mnohdy považováni za zdroj strachu. Proto některé ženy vyjadřují přání mít squaty vyhrazené pouze pro ženy, aby se vyhnuly možným problémům spojeným s muži.¹²⁰

2.5 Psychologický profil násilníka

Abychom pochopili problematiku násilí páchaného na ženách, což je pro mnohé z nás stále těžko pochopitelná oblast, vidím jako důležité zaměřit se také na profil násilníka. Důvody, kritéria a prostředí pro projev agrese zkoumají různé teorie, ale není možné najít jednotný výklad. Existuje mnoho různých motivací pro agresi a svojí roli mohou hrát například instinktivní, frustrační, kognitivní nebo emocionální faktory. Agrese může být také podněcována sociálním učením, biologickými, osobnostními nebo situačními faktory.¹²¹ Co tedy mají násilníci společné? Je možné včas rozpoznat rizika, která k nám z jejich strany přicházejí? Od počátků zkoumání v této oblasti bylo patrné, že násilníci neutvářejí stejnorodou skupinu se stejnými postoji, hodnotami a názory a mezi násilníky jsou zjevné rozdíly. Ale jisté jsou také rozdíly mezi násilníky a muži bez sklonů k násilí. V této oblasti můžeme narazit na mnohé teorie a pravděpodobně nejznámější z nich je typologie tyranů, kterou prezentovali psychologové Neil Jacobson a John Gottman ve své knize *Když muži bijí ženy*. Badatelé na základě svého výzkumu pojmenovali dva základní typy tyranů, a to Kobry a PitBully. Při čtení popisu jednotlivých kategorií je až děsivé uvědomění si toho, jak příznačné je porovnání násilníků s představiteli světa zvířat. Kobry dle autorů reprezentují pachatele s chladnou a kontrolovanou agresí. Tito násilníci jsou emocionálně ploší, nemají výčitky svědomí a jsou přesvědčení, že je jejich právem takto jednat. K partnerkám je zpravidla nepojí žádné citové pouto a nesnáší, aby jim někdo říkal, co mohou a co ne. Oproti tomu zástupci kategorie PitBully jsou na partnerkách zpravidla citově velmi závislí a jejich agrese bývá impulzivní na základě podnětů, které násilník špatně vyhodnotí a vnímá je jako provokaci. Nejčastějším z důvodů bývají žárlivost a obavy ze ztráty partnerky. Dle autorů je skupina

¹²⁰ Srov. Kolářová et al., 2016, s. 33–37.

¹²¹ Srov. Výrost et al., 2019, s. 202–211.

násilníků představující profil Kobry několikanásobně menší, ale zato velmi nebezpečná. Tito představitelé bývají agresivní zpravidla i mimo rodinu a svoji agresi neprezentují pouze na partnerce. Při studiu publikace mi v hlavě probíhají myšlenky vracející se k případu smrti klientky pod rukama klienta, který jsem zmiňovala v úvodu. Popis profilu násilníka skupiny Kobra se s popisem profilu onoho násilného klienta totiž velmi nápadně shoduje. Ale jak už jsem uvedla v začátku, typologií násilníků bylo popsáno mnohem více. Spadají sem například typ „pouze v rodině“, antisociální a obecně násilný typ, typ dysforický s rysy hraniční osobnosti, impulzivní typ či tyran afektivního typu.¹²² Pohledy odborníků na popis násilníků jsou však mnohdy různé, a tak se zdá, že nelze zcela vydefinovat typický obraz násilníka, stejně tak, jako nelze vydefinovat typický obraz oběti. Řada násilníků má velmi zkreslené představy o fungování partnerského vztahu a rozdělení rolí v rodině. Opakují tak vzorce chování, které si nesou ze svého dětství. Mnozí násilníci byli sami jako děti týraní či byli svědky týraní matky. Ze svých rodin si přinášejí vzorce, dle kterých je užívání násilí legitimní, tudíž mají tendence shlížet na své partnerky jako na svůj majetek.¹²³ Studie Úřadu vlády uvádí, že celkem 9 z 10 účastníků (násilníků) terapeutické skupiny ve vazební věznici v Liberci zažilo nějakou formu fyzického násilí na vlastní osobě v dětství a dospívání, zpravidla ze strany nejbližších osob.¹²⁴ Psychologické pohnutky či motivy násilníka bývají rozličné. Jak uvádí Čírtková ve své publikaci, motivace pachatele je: *“vnitřní duševní proces, který vzbuzuje určité chování, udržuje ho v chodu a zaměřuje ho na konkrétní cíl.”*¹²⁵ Vnitřní proces násilníka je komplexním jevem, kde se střetávají a vzájemně ovlivňují dva hlavní faktory - motivy a incentivy. Motivы představují nitro pachatele, jsou to vnitřní hnací síly, které formují jeho chování a rozhodnutí. Tyto motivы mohou sahát od emocionálních až po materiální potřeby, pocity, nebo dokonce fantazie a touhy. Emoční motivace násilníka může vycházet z nedostatečného zvládnutí emocí, trauma nebo pocitu bezmoci. Materiální motivace může být spojena s touhou po moci, majetku nebo kontrolu. Fantazie a city pak mohou hrát klíčovou roli v utváření jeho vnímání světa a vytváření iluzorních odůvodnění pro agresivní činy. Incentivy, na druhé straně, přicházejí z vnějšího prostředí násilníka. Mohou to být okamžiky, kdy je pachatel vystaven náhlým situacím nebo provokativnímu chování oběti. Tato vnější stimulace může posilovat nebo vyvolávat již existující motivы. Násilník tak může reagovat na konkrétní podněty ve svém okolí agresivním chováním, když se cítí ohrožený nebo provokován. Celkově vzato, porozumění vnitřnímu procesu násilníka vyžaduje

¹²² Srov. Čírtková, 2020, s. 20–26.

¹²³ Srov. Vavroňová, Prokopová, 2004, in Vargová et al, 2008, s. 115–116.

¹²⁴ Jakobsen et al., 2022.

¹²⁵ Čírtková, 2013, s. 80.

analýzu složitého pletiva motivů a incentívů, které společně formují jeho chování. Z některých rozhovorů s klientkami i dle zkušeností z praxe, by se dalo říci, že u násilníků mezi lidmi bez domova nelze jednoznačně vyprofilovat motivy násilníků. Tento dynamický interakční proces může být ovlivněn různými faktory a porozumění jednotlivým složkám je klíčové pro efektivní prevenci a intervence v oblasti násilí ¹²⁶

3 MOTIVACE

Předchozí kapitoly byly věnovány zkoumání komplexní reality života žen bez domova a snažily se odhalit faktory, které formují jejich chování. Poslední kapitola této studie pak směřuje k jádru práce a zaměří se na motivaci a emoce, s cílem přispět k hlubšímu porozumění a analýze motivací, jež ovlivňují jejich rozhodnutí setrvávat v násilných vztazích. Ve vztazích, které místo poskytování bezpečí a lásky, přinášejí ženám spíše bolest a utrpení. Problematika, které se dotýkáme, je významná a zároveň citlivá, neboť se týká životů žen ocitnuvších se na okraji společnosti, jež čelí násilí a zneužívání. Po stručném úvodu do této problematiky se budeme hlouběji zabývat motivací lidského chování a faktory, které tuto motivaci formují. Dalším krokem je analýza nejčastějších důvodů, proč ženy bez domova zůstávají v destruktivních vztazích, a zkoumání emocionálních, psychologických a praktických překážek, které brání jejich odchodu. Budeme se snažit proniknout do mechanismů, které udržují tyto ženy v nefunkčních vztazích, navzdory zjevnému nebezpečí a negativním dopadům, které jim přinášejí. Zvláštní pozornost věnujeme psychologickým aspektům, jako je trauma, nízká sebeúcta a strach z osamělosti, abychom lépe porozuměli, proč ženy v těchto vztazích setrvávají, i přes vnější tlaky k opuštění.

3.1 Úvod do problematiky

Motivace je slovo, které v našich životech zaujímá klíčové místo ve spojení s otázkami týkajícími se lidského chování. Psychologové se již po staletí snaží odhalit hlubší smysl a pravé důvody, které stojí za našimi rozhodnutími. Podobně jako v oblasti psychologie obecně, i v této oblasti se setkáváme s různými definicemi motivace, které si jsou méně či více podobné. Motivace hraje bezesporu důležitou roli i v kontextu bezdomovectví. Mnozí lidé mohou nesprávně chápat situaci lidí bez domova a tvrdit, že kdyby skutečně chtěli, mohli by se vyhnout životu na ulici. Tato předsudečná tvrzení však neberou v úvahu složitost problému bezdomovectví. Je nezpochybnitelné, že většina lidí bez domova nevolí tuto cestu dobrovolně a jejich každodenní realita není ničím, o čem

¹²⁶ Srov. Čírtková, 2013, s. 80.

by snili. Jejich motivace může být potlačena nepříznivými okolnostmi a sociálními faktory, které následně vedou k rezignaci a přijetí života na ulici jako jediné možnosti. Termín "motivace" má svůj původ v latinském slovesu "movere", což znamená hýbat se nebo pohybovat. Toto slovo lze tedy chápat jako označení pro vnitřní procesy, které nás směřují k určitým činům. Motivace může být poháněna touhou, instinktem, potřebou či emocemi. A komplexnost motivace spočívá v tom, že jednotlivé činy mohou být poháněny více než jedním motivem, což naznačuje, že motivace často představuje rozmanitý soubor faktorů. Je nezbytné chápat a respektovat tuto komplexnost, zejména při zkoumání motivace lidí v náročných životních situacích, jako je bezdomovectví.¹²⁷ Ale motivace mohou být nejen vědomé, nýbrž také nevědomé. Pokud jde o nevědomou motivaci, nemusí to nutně znamenat, že člověk neví, co dělá. Spíš se jedná o stav, kdy člověk neví přesnou psychologickou příčinu toho, co činí, a tak svému jednání přisuzuje nepravý význam. Důvody svého jednání lidé často neznají. Ty mohou být instinktivní, a jednání se poté zdá být iracionální. Neznamená to však, že by nevědomé jednání vždy nemělo smysl.¹²⁸

3.2 Motivace lidského chování

Motivace je hybnou silou, která má schopnost ovlivnit chování a činnost každého z nás. Dalo by se říci, že je jakýmsi hnacím motorem, který nás posouvá vpřed a dává nám energii ke konání. Jsou to jakési hnací mechanismy, které nás pohánějí k dosahování cílů, plnění úkolů a uspokojování potřeb, přičemž vnitřní motivační stavy mohou vyvolávat také vnější situace člověka.¹²⁹ Všichni, tedy i ženy bez domova, se každodenně setkáváme s různými motivy, které mohou být buď vnitřní (u žen bez domova např. snaha přežít, pocit osamělosti, touha po bezpečí či touha po lepším životě) nebo vnější (u žen bez domova např. ztráta bydlení, prožitá traumata či problémy se závislostmi). Motivace má jednak svůj směr, ale také intenzitu. Směřuje nás k určitým cílům či výsledkům a zároveň určuje, jak moc jsme ochotni investovat svou energii, čas a zdroje do jejich dosažení. Intenzita motivace může být různá v závislosti na situaci, našich hodnotách, potřebách či osobním zapojení do dané činnosti. Aktuální motivace se pak projevuje v našem každodenním jednání a rozhodování. Může nás motivovat něco udělat nebo naopak na něco rezignovat. Kromě aktuálních motivujících sil existují i potenciální motivace, které se projevují jako psychické motivační dispozice. Jsou to jakési zásoby motivace, které nám umožňují reagovat na nové výzvy, překážky a příležitosti v životě.

¹²⁷ Srov. Adair, 2004, s. 14–19.

¹²⁸ Srov. Nakonečný, 2014, s. 92–103.

¹²⁹ Srov. Nakonečný, 2014, s. 161–181.

Jsou důležité pro dlouhodobé udržení našeho směru a vytrvalost v dosahování našich cílů. U žen bez domova však bývají často zastíněné a upozaděné aktuálními motivačními bariérami.¹³⁰

Lidské chování je individuální a je motivováno různými faktory. Každý člověk reaguje na podněty odlišně, a tak i intenzita a délka působení motivů se u každého liší. Motivace a další aspekty lidského života tvoří spletenec vzájemných vazeb, které nespočívají v izolaci, nýbrž se neustále propojují, vytvářejí sítě a následně ovlivňují naši psychiku. Dynamika motivace vychází z jejich propojenosti, a když dva motivy sdílí spojitý vztah, jejich synergické působení se projevuje vzájemným posilováním, což v konečném důsledku podporuje a zdůrazňuje i jejich účinky. Zásadní je uvědomit si, že propojenost motivů vytváří komplexní síť, kde každý prvek má svůj vlastní vliv na celkovou rovnováhu. Když se například setkávají motivace k dosažení cílů a motivace k osobnímu rozvoji, jejich kombinovaný efekt může být mnohem silnější než jednotlivé účinky každého motivu samostatně. Naopak, očekávat podporu a posilování mezi motivy, které jsou odlišné a nemají spojitý vztah, by mohlo být marné. Různorodé motivace mohou mít odlišné směry a účinky, a proto není vždy možné očekávat, že se budou vzájemně podporovat. Důkladné porozumění těmto interakcím je klíčové pro lepší pochopení lidské motivace, potažmo tedy i motivace žen bez domova a jejich celkového mentálního stavu.¹³¹ Průběh motivace začíná, když je člověk ve stavu, který ho podněcuje k jednání. A právě tento základní motivující stav, který je charakterizován nedostatkem, pak nazýváme potřebou. Dalo by se tedy říci, že dvěma základními koncepty motivace jsou potřeba a motiv. Potřeby představují počáteční motivaci, která vzniká vývojem a zkušeností. Potřeby jsou pociťovány jako konkrétní pocity, například pocit osamělosti při potřebě sociálních kontaktů a vzájemných vztahů nebo pocit hladu při potřebě jídla. Motiv je vnitřní faktor, který vyjadřuje naplnění potřeb a uspokojení. A jako takový nemusí působit izolovaně, ale jak již bylo řečeno výše, motivy mohou být vzájemně propojeny a mohou mít různou váhu či prioritu v hierarchii potřeb jedince.¹³² Z toho vyplývá, že i když může být například fyziologická potřeba jídla silným motivem, může být překonána vyšší motivací, například touhou po dosažení určitého cíle. Dalším klíčovým faktorem je role, kterou hrají vnější podněty a prostředí v utváření motivací. Externí faktory, jako jsou sociální normy, kultura a životní okolnosti, mohou výrazně ovlivňovat, jaké motivy budou v daném kontextu převažovat. To podtrhuje, že motivace není pouze vnitřním procesem, ale je také formována vnějšími vlivy,

¹³⁰ Srov. Výrost et al., 2019, s. 115.

¹³¹ Srov. Bedrnová et al, 2002, s. 241–242.

¹³² Srov. Nakonečný, 2014, s. 181.

a to přidává další dimenzi do rozmanitosti motivů. Celkově lze konstatovat, že pochopení a zkoumání motivů v lidském chování vyžaduje komplexní pohled, který zohledňuje jejich různorodost, vzájemné propojení a interakci s vnějším prostředím. To nám pomáhá lépe porozumět tomu, proč lidé jednají tak, jak jednají a jakým způsobem můžeme motivy analyzovat a ovlivňovat v různých situacích.¹³³

3.3 Emoce jako hnací síla motivace

Emoce jsou neoddělitelnou součástí lidské povahy a také přirozeným doprovodem procesu motivace. Ovlivňují naše rozhodnutí a chování, a tím potažmo i naši motivaci. V oblasti samotné motivace jsou emoce silným faktorem, který může buď podporovat, nebo naopak brzdit naše úsilí směrem k dosažení cílů. Ženy bez domova mohou být ovlivněny různými emocemi, které mají následně dopad na jejich motivaci. Mezi negativní emoce patří v první řadě pravděpodobně úzkost a strach.¹³⁴ „*Někdy je mi ale venku fakt smutno a všechno na mě padá. Kolikrát si říkám, jestli to ještě dám. Hlavně večer, to se bojím i usnout, že v noci někdo přijde a třeba nás vyhodí. Vůbec nevím, co bych dělala, kam bych pak šla.*“¹³⁵ Úzkost vnímáme jako pocit obavy nebo nervozity, který vzniká z nejistoty a strachu o vlastní existenci. Je to takový pocit, který není vždy spojen s konkrétním nebezpečím, ale vyplývá spíše z obecného vnímání nejistoty a možného ohrožení lidského bytí. Zatímco strach mívá konkrétní podobu. Nejčastěji to bývá strach z nejistoty, nejisté budoucnosti a obavy o vlastní bezpečnost. Ženy bez domova mohou prožívat také deprese a beznaděj. Depresivní pocity, nízké sebevědomí a nedostatek sebejistoty jim pak brání ve snaze vymanit se z nepříznivé situace a vyvolává v nich pocit, že nejsou hodny lepšího života. V boji se svým osudem však ženy prožívají i další negativní emoce jako je hněv, stud a pocit viny, emoce na tělesné úrovni jako jsou hlad a žízeň, bolest či pocit únavy. Ženy bez domova zažívají složité a náročné životní podmínky, a proto jsou tyto emoce jejich přirozenou reakcí. Ale ač máme tendenci spojovat bezdomovectví spíše s negativním nábojem, je přirozené, že i na ulici ovládají ženy též pozitivní emoce. Těmi mohou být radost, empatie, odhodlání a naděje. Naděje a víra v lepší budoucnost motivaci žen bez domova naopak posiluje. Pocit, že existuje možnost změnit svou situaci a dosáhnout stability a štěstí, může být silným motivačním faktorem.¹³⁶

¹³³ Srov. Kolářová et al., 2016, s. 39–42

¹³⁴ Srov. Nakonečný, 2000, s. 235–290.

¹³⁵ Nikola, rozhovor s klientkou.

¹³⁶ Srov. Nakonečný, 2000, s. 235–290.

3.4 Bariéry změn u žen bez domova

Všechno, co děláme, má nějaký důvod, i když si můžeme být těchto důvodů nevědomí. Občas si uvědomujeme konkrétní cíl, ale ne vždy známe podněty či odrazy, které nás k němu vedou či ho od něj odrazují. Existuje i možnost, že si odmítneme přiznat některé důvody, a to jak před ostatními lidmi, tak dokonce i před sebou samými, kvůli rozporu s jinými motivy a společenskými očekáváními. Pro ženy bez domova bývá každodenní realita plná nejistoty a boje o přežití, a to samozřejmě ovlivňuje jejich rozhodnutí a chování. V tomto kontextu pro ně může být důležité hledat cíle a motivace, ale nemusí být vždy jasné, co je pohání. Zároveň však vnímají i vnitřní konflikty a tlaky spojené se společenskými očekáváními a stereotypy, a to může vést k odmítání a popírání některých důvodů jejich chování. Dochází k tomu zejména ze strachu před odsouzením nebo ztrátou posledního zbytku důstojnosti. Celkově může pro ženy bez domova být každodenní rozhodování a hledání smyslu života obtížným a komplexním procesem.¹³⁷

Otázka, proč týrané ženy z násilných vztahů neodcházejí, se objevuje v mnoha studiích a společnou snahou je právě identifikace faktorů, které za tímto fenoménem stojí. Faktory, které se opakují, bývají ekonomické důvody, pracovní diskriminace, strach a obavy.¹³⁸ Ženy, které se snaží uniknout z násilného vztahu, čelí komplexnímu spektru překážek. Ty mohou být obrazně rozděleny, stejně jako motivy, jak už jsme zmiňovali v předchozím textu, do dvou hlavních kategorií. Těmi jsou vnitřní bariéry a vnější bariéry. Zaměříme-li se na vnitřní bariéry, rozklíčujeme za nimi, na základě svědectví žen bez domova, že jejich emoční stav zásadně ovlivňuje jejich schopnost racionálně přemýšlet a efektivně jednat směrem k zlepšení své životní situace. Často se vyjadřují o intenzivní depresi, která bývá důsledkem chronického emocionálního utrpení v násilném vztahu. Stres a neustálý tlak způsobují, že tyto ženy ztrácejí schopnost koncentrace a snižuje se jejich schopnost strategického plánování na útěku. Pocity studu a hanby, které mohou být výsledkem manipulace a ponižování ze strany partnera, dále oslabují jejich odhodlání opustit nebezpečné prostředí. Strach ze samoty se stává dalším významným faktorem, který brání ženám v opuštění násilného vztahu. Ztráta bezpečného a známého prostředí, které mohou považovat za jediné, co jim zůstává, často posiluje jejich váhání. Myšlenky na sebevraždu vypovídají o hluboké psychické úzkosti a zoufalství, jež mohou vzniknout v důsledku násilí a omezující kontroly.¹³⁹ Některé ženy i přesto zmiňují lásku k partnerovi nebo odpuštění, jako například Jana. “*Ale já pak půjdu*

¹³⁷ Srov. Výrost et al., 2019, s. 115

¹³⁸ Srov. Barnett, 2000.

¹³⁹ Srov. Kolářová et al., 2016, s. 39–42

za ním. *To je přesně ono, já ho miluju a nemůžu být bez něj, i když mě bije.*“¹⁴⁰ Avšak většina zdůrazňuje, že pocit strachu převyšuje jakoukoli pozitivní emocionální vazbu. Strach z reakce násilného partnera a obava o svou osobní bezpečnost jsou neodmyslitelně spojeny s každým krokem směrem k osamostatnění. Celkově tyto vnitřní faktory vytvářejí složitý labyrint, který ženy musí překonat, aby mohly opustit násilný vztah a hledat cestu k uzdravení. Za vnějšími překážkami změny životní situace žen se také skrývá řada komplexních faktorů, které výrazně ovlivňují jejich schopnost překonat obtíže a dosáhnout stabilního a bezpečného životního prostředí. Jedním z klíčových aspektů je, z jejich pohledu, potřeba udržovat mlčení ohledně násilí, které ženy zažívají, a to z různých důvodů. Mnohdy se ukazuje, že ženy volí mlčení v obavách z nedostatečné otevřenosti okolí vůči tématu domácího násilí. Vzhledem k tomu, že sdílení těchto zkušeností může být vnímáno jako nevýhodné, ženy se často rozhodují uchovávat bolestivou pravdu pro sebe. Dalším významným aspektem jsou nedostatek podpory a důvěry ze strany původní rodiny a přátel. Mnoho žen se setkává s nepochopením a odmítáním ze strany blízkých osob v okamžiku, kdy se o svých zkušenostech s násilím rozhodnou otevřeně hovořit. Nedostatek empatické reakce a podpory může pak prohloubit pocit izolace a bezmocnosti v obtížné životní situaci. Ženy bez domova se navíc potýkají i s řadou dalších překážek, které jim brání v nalezení a udržení stabilního zázemí. Mezi tyto faktory patří omezený přístup k pracovním příležitostem a obecná nepružnost pracovních podmínek. Finanční nestabilita, vyvolaná často ztrátou zaměstnání, následně ovlivňuje schopnost žen zajistit si a udržet bydlení. To vede k začarovanému kruhu, kde nedostatek finančních prostředků ztěžuje hledání trvalého řešení životní situace. Problémům se nevyhýbá ani nedostatek informací o dostupné pomoci nebo podpoře pro ženy bez domova. Některé z nich pocíťují nedůvěru vůči institucím, které poskytují pomoc, a obávají se možného nespravedlivého zacházení na základě vlastních zkušeností nebo informací získaných od ostatních. Tato nedůvěra vede k opatrnosti a často k nevyužívání poskytovaných služeb, i když by mohly být klíčovým prvkem pro jejich zlepšení životní situace.¹⁴¹

3.5 Realita ovlivňující motivaci žen bez domova

Ženy bez domova podléhají útokům a napadení na ulici mnohem častěji. Jejich horší fyzická a obranyschopnost je činí snadnými terči trestných činů, jako jsou například okradení, zbití, znásilnění nebo kuplířství. Zranitelné bývají i v rámci své komunity, protože jsou zpravidla menšinou. Muži v dané komunitě pak pod vlivem alkoholu

¹⁴⁰ Jana, rozhovor s klientkou.

¹⁴¹ Srov. Kolářová et al., 2016, s. 39–42

či jiných návykových látek, na ženy bezdůvodně útočí. Z toho důvodu ženy často vyvíjí, jak již bylo dříve zmíněno, strategii přežití spočívající v navazování a udržování trvalejších vztahů. Některé z nich však i přesto přerůstají ve formu "pouličního domácího násilí." Mnoho žen ale hledání pomoci oddaluje a mají k tomu různé důvody. Některé z žen dokonce ani svojí situaci nevnímají jako týrání. To bývá způsobeno tím, že považují týrání za neodmyslitelnou součást života bez domova, spíše než za formu domácího násilí. A v důsledku opakujících se cyklů partnerského násilí (napětí - násilí - líbáanky) dochází k postupnému snižování schopnosti obětí efektivně tuto situaci řešit. Většinou se cítí více jako oběť systému než oběť konkrétního násilníka. Jak ženy samy říkají, vždyť od násilného partnera někdy slyší i vyznání lásky. Ženy bez domova u sebe také často nemají žádný doklad totožnosti. Z důvodu předchozích negativních zkušeností mají obavu z ošetření ve zdravotnickém zařízení a s podporou a pomocí od ostatních obyvatel spíše nepočítají, protože dle jejich zkušeností veřejnost vnímá pouliční násilí jako konflikt mezi dvěma jednotlivci a ne jako konfrontaci mezi obětí a násilníkem. Týrané ženy všeobecně váhají ohlásit jejich situaci na policii. A pro ženy bez domova, které jsou navíc často považovány za nepřitažlivé oběti, je to ještě mnohem těžší, často nepřekonatelné. Ženy bez domova se setkávají s negativními reakcemi a díky tomu ztrácí odvalu to znovu zkusit. Pokud by se ale přece jen rozhodly svojí situaci řešit, považují průběh trestního řízení za složitý a nesrozumitelný. Vztahy mezi policií a bezdomovci jsou obecně negativní. Policie často nevnímá osoby bez domova jako oběti, ale jako lidi, kteří přinášejí komplikace. Tvrdý postoj policie pak zhoršuje jejich vzájemné vztahy, a to vede k nedostatku důvěry a neochotě žen bez domova řešit problémy oficiálně. Další dimenzí, jež silně ovlivňuje rozhodování žen bez domova, je problematika závislosti na alkoholu a jiných návykových látkách. Tato realita zanechává výrazný otisk na jejich životních rozhodnutích, často komplikující již tak náročný boj o nalezení stability a bezpečí. Alarmujícím je rovněž nedostatek adekvátních pobytových služeb pro ženy bez domova. Absence bezpečných a vhodných ubytovacích možností často přináší další vrstvu obtíží a bezmocnosti pro ty ženy, které se ocitly v těžké životní situaci.¹⁴²

3.6 Trauma, duševní (ne)pohoda a návykové látky jako začarovaný kruh

Při hledání zdrojů k této problematice jsem objevila zajímavou studii z roku 1996, která, i přes svůj věk, přináší relevantní poznatky, jež lze aplikovat i téměř třicet let

¹⁴² Srov. Kodymová et al., 2018, s. 101–102.

po jejím vzniku. Tato studie se zaměřila na otázky bezdomovectví a viktimizace žen bez domova a jejich vliv na psychické zdraví žen. Jedním z výrazných zjištění bylo, že 14% žen z výzkumného vzorku vyjádřilo názor, že i když by žily v azylovém domě, nevnímají sebe jako osoby bez domova. Tato perspektiva otevírá nový pohled na řešení nepříznivé situace. Podle studie pro ženy ztráta domova představuje traumatický zážitek, spojený s velkými psychickými strastmi a úzkostmi. Bezdomovectví samo o sobě může fungovat jako urychlující faktor této traumatické stresové reakce. V situacích, kdy je toto bezdomovectví provázeno násilím, se negativní vlivy vzájemně posilují. Ženy bez domova se zdají být více závislé na svých vnitřních zdrojích, což ovlivňuje jejich psychickou pohodu. Mají pevnou víru v to, že samy jsou jedním z mála zdrojů, na které se mohou spolehnout při zvládnutí obtížných životních situací. Z tohoto plyne, že traumatické zážitky spojené s násilím spouštějí u žen bez domova jakýsi mód přežití. Paradoxně jim však tento mechanismus brání v racionálním řešení jejich situace a vytváří začarovaný kruh násilí, ze kterého je těžké se vymanit.¹⁴³ Vzhledem k tomu, že mnoho žen bez domova zažilo trauma v dětství, čelí trvalému riziku stát se obětí násilí. Komplexní analýzy identifikovaly různé potenciální rizikové faktory, přičemž se ukázalo, že fyzické nebo sexuální zneužívání v dětství a psychický stres či duševní problémy představují klíčové elementy spojené s větším rizikem násilí u této zranitelné populace. Studie naznačuje, že spojení mezi zneužíváním v dětství a násilím v dospělosti je nejen silné, ale i konzistentní, což potvrzují i předešlá výzkumná zjištění. Špatné duševní zdraví na počátku života bez domova je také považováno za významný rizikový faktor a výzkum naznačuje, že má značný vliv na přetrvávání násilí v životě těchto žen. Četné stresové faktory spojené s chudobou dále zvyšují riziko duševních problémů u této specifické skupiny.¹⁴⁴ Jak už bylo několikrát zmiňováno, nejčastějšími pachatelí násilí na ženách jsou intimní partneři. A podle výzkumů lze konstatovat, že zapojení žen či jejich partnerů do užívání alkoholu či jiných návykových látek přináší další nežádoucí dimenzi do otázky partnerského násilí. Je však klíčové uvědomit si, že faktory ovlivňující tuto problematiku nejsou omezeny pouze na samotné užívání návykových látek. Významnou roli zde hrají duševní zdraví a sociální podpora. Řada výzkumů potvrzuje, že ženy bez domova čelící problémům s duševním zdravím mají nejen zvýšené sklony k užívání látek, ale zároveň jsou i vystaveny vyššímu riziku partnerského násilí. Provázející faktory, jako je snížená ostražitost, zhoršený úsudek a pravděpodobně vyšší zranitelnost vůči pachatelům, jsou zřejmě důsledkem psychických problémů a zdůrazňují potřebu posílení prevence

¹⁴³ Srov. Ingram et al., 1996, s. 218–227.

¹⁴⁴ Srov. Wenzel et al., 2004, s. 144–154.

a ochrany žen v rizikových situacích.¹⁴⁵ Z dostupných studií vyplývá, že fenomén bezdomovectví, zejména v kontextu žen, přináší do problematiky násilí páchaného na ženách další značný rozměr. Tento aspekt je zásadní při zkoumání motivací, které brání ženám bez domova v opuštění začarovaného kruhu a vedou je k opakovanému návratu či setrvávání v násilných vztazích. Získaná data jasně ukazují na nezbytnost implementace komplexního a citlivého přístupu k podpoře bezdomovkyň. Při hodnocení této problematiky je klíčové brát v úvahu různé motivační faktory, které formují životní situaci žen bez domova. Kromě hlediska materiální nouze je zvláštní důraz kladen na psychosociální a terapeutické aspekty. Z výzkumů vyplývá naléhavá potřeba vytvoření bezpečného prostoru, který by umožnil ženám bez domova pocítovat podporu a bezpečí při hledání cesty ven z násilných situací. Integrovaný přístup, který spojuje materiální pomoc s odbornou psychosociální podporou, může efektivněji narušit začarovaný kruh bezdomovectví a násilných vztahů, přispívá tak ke zlepšení kvality života postižených žen.

4 KAZUISTIKY FORMOU ROZHovorŮ

Závěr práce se zaměřuje na rozhovory se ženami, které pravidelně navštěvují službu nízkoprahové denní centrum v Domě sv. Pavla. Příběhy klientek přinášejí jejich reálný pohled na život na ulici a z důvodu zachování anonymity byla jména účastnic pozměněna. Výňatky z těchto rozhovorů jsou využity k doplnění a podpoře teoretických argumentů a přeepsané rozhovory jsou pak součástí přílohy. Rozhovory s klientkami nízkoprahového denního centra poskytují hloubku a autenticitu, která je nezbytná pro porozumění složitosti jejich životních situací. Každá žena má svůj vlastní příběh a jedinečný pohled na svět kolem sebe. Ukázalo se, že mnoho teoretických poznatků z literatury odpovídá skutečným zkušenostem klientek. Avšak je důležité si uvědomit, že zkušenosti žen jsou individuální a různorodé. Tato skutečnost nás přiměje k zamyšlení se nad křehkostí problematiky. I přes možné shody je nutné vnímat každou ženu jako jedinečnou s vlastním příběhem, který může přinést nové nuance do celkového obrazu. Ženy, které se rozhodly sdílet svůj příběh, si zaslouží naši pozornost a úctu. Jejich odvaha a otevřenost jsou inspirací pro nás všechny, abychom se nezastavili pouze u teorie, ale abychom pracovali s konkrétními lidskými osudy.

¹⁴⁵ Srov. Golinelli et al., 2009, s. 199–211.

5 ZÁVĚR

Hlavním cílem této práce bylo prozkoumat motivace žen bez domova, které zůstávají v násilných vztazích a identifikovat motivační faktory, které k tomu přispívají. Od samého začátku bylo zřejmé, že je nezbytné brát v úvahu, jak se budou prolínat a vzájemně ovlivňovat dva silné fenomény, a to bezdomovectví a násilí. Oba fenomény jsou totiž základními kameny motivátorů žen bez domova, přestože většina dostupné literatury zkoumá tyto dva jevy zpravidla odděleně. Vnímala jsem to jako výzvu k propojení všech témat přímo z perspektivy žen bez domova a snažila jsem se nahlédnout na tuto problematiku z jiného úhlu. Zároveň jsem se zaměřila na rozšíření svého pátrání a našla i zdroje, které lépe reflektovaly realitu těchto žen a umožnily komplexnější analýzu jejich situace. Pro posílení a rozšíření teoretických znalostí jsou během celé práce systematicky včleněny výňatky z rozhovorů s klientkami. Tyto rozhovory považuji za užitečný nástroj pro praktický vhled do problematiky. Díky nim získáváme zpětnou vazbu od žen, které jsou přímo dotčené tématem, což nám umožňuje lépe porozumět jejich potřebám, ale i obavám či očekáváním. Díky rozhovorům s klientkami není tato práce pouze souborem teoretických statí, ale součástí jsou i konkrétní a autentické pohledy žen bez domova, což přispívá k hlubšímu porozumění zkoumané problematiky.

Chceme-li vydefinovat, které jsou ty motivační faktory bránící ženám v odchodu od násilného partnera, můžeme si je představit jako jakýsi souhrn jednotlivých důvodů, které ženám ubírají sílu, nutí je soustředit se na jiné věci v jejich očích důležitější, a naopak jim znemožňují soustředit se na věci, které jsou jako důležité vnímané spíše jejich okolím. Při pohledu z vyšší perspektivy je zřejmé, že klíčovým faktorem celé problematiky je právě samotné bezdomovectví. Abychom pochopili mnohá rozhodnutí žen bez domova, je důležité porozumět tomu, jak bezdomovectví formuje životy těchto žen a jakým způsobem ovlivňuje jejich vnímání priorit. Život na ulici je pro tyto ženy natolik intenzivní a traumatizující zkušeností, že téměř zcela zahltuje kapacitu jejich strategické schopnosti přežití. Každý den pro ně představuje doslova boj o přežití. Mnohé z nich zažívají opakované neúspěchy a naráží na nepřehledné množství obtíží při hledání stability a bezpečného útočiště. Život bez domova jim přináší sérii výzev a častých neúspěchů, které negativně ovlivňují jejich sebevědomí a odhodlání. *“Já bych to asi i chtěla změnit, někdy, ale už asi nevím jak. Zkazila jsem toho už tolik, děti vyrůstají beze mě, nasekala jsem už fakt hodně chyb, teď mě čeká soud, z toho už se asi nedá dostat.”*¹⁴⁶ Ženy bez domova tak čelí nepřetržitému tlaku a pochybnostem o své vlastní hodnotě. Každý neúspěch pak negativně zasahuje do jejich snahy,

¹⁴⁶ Jana, rozhovor s klientkou.

a vyvolává pocit bezmoci. Jejich pohled na svět se stává zúženým a případné násilí, které na ulici prožívají, se pak může stát sekundárním ve srovnání s naléhavou potřebou zajištění si základních prostředků nutných k přežití. Všechny ženy, které se snaží uniknout násilnému vztahu, čelí méně či více obtížím. Tyto obtíže jsou mnohdy hluboce zakotveny nejen v jejich současnosti, ale ve většině případů i v jejich minulosti. Mnoho žen bez domova zažilo v dětství různé výchovné vzorce, včetně násilí v rodině, což mělo negativní dopad na jejich osobnost. V dospělosti pak často opakují chování, které znají z domova a mají potíže s navázáním zdravých partnerských vztahů. Tato traumata z dětství pak vedou u žen k problémům jako je závislost, deprese a nedostatek sebevědomí. Vzniká jakýsi začarovaný kruh negativních zkušeností a destruktivních vzorců chování, který je pak obtížné prolomit, a cesta z toho ven je složitá a bez účinné pomoci mnohdy nemožná.

Pro shrnutí poznatků napříč předchozím textem se mi, jako vhodné pro pochopení základů práce se ženami bez domova, jeví držet se rozdělení jednotlivých faktorů ovlivňujících setrvávání žen bez domova v násilných vztazích do dvou základních skupin, a to na faktory vnější a faktory vnitřní. Uvědomění si rozličnosti mezi těmito faktory a jejich vlivu na ženy bez domova nám může při práci s klientkami v mnoha ohledech pomoci. Vnitřními motivačními faktory žen bez domova myslíme ty, které pramení z jejich vlastních přesvědčení, hodnot a cílů, ale také ze životních zážitků. Tyto vnitřní faktory mohou být na jednu stranu silným hnacím motorem pro ženy bez domova k tomu, aby se snažily zlepšit svou situaci, ale zároveň, díky negativním zážitkům, mohou být naopak i velkým blokátořem změn. Vnějšími motivačními faktory žen bez domova jsou pak faktory, které pocházejí z vnějšího prostředí. Jsou snadněji ovlivnitelné, a tudíž je snazší pracovat na jejich změně. Tyto faktory tak mohou mít významný vliv na motivaci žen bez domova k hledání pomoci nebo řešení jejich situace.

Každá žena má svůj vlastní příběh a zážitky, které formují její vnitřní motivaci a touhy. Ženy se potýkají například s pocity strachu. Nezřídka uvádějí, že se bojí být samy. Mnoho klientek opakuje různými slovy, že být na ulici sama není snadné. Z jejich pohledu je tedy lepší být s někým, i za cenu, že je bije a týrá, než být samy. Protože takto jsou vystaveny jen jednomu jedinci, kdežto kdyby byly samy, mohli by se stát terčem opakovaných útoků i od druhých. Pokud jsou v páru, představuje pro ně paradoxně i násilný partner ochranu. *“Přítel na ulici byl pro mě opora, nebyla jsem sama. Ted’ už jsem se trochu otrkala, ale tenkrát ne. Když jsem měla přítele, tak si mi nikdo netroufl něco říct. Občas mě taky uhodil, ale ne moc, takže mě vlastně nebil.”*¹⁴⁷

¹⁴⁷ Milena, rozhovor s klientkou.

Zároveň se také bojí odejít, protože je to pro ně krok do neznáma. Jak vyplynulo i z rozhovorů s klientkami, ženy bez domova často ani nepovažují svou situaci za týrání, protože ji berou jako běžnou součást života na ulici. Situace v partnerství, ve kterých se střídá napětí a násilí s projevy lásky, přijímají jako normu a postupně ztrácejí schopnost situaci efektivně řešit. Často se pak cítí více jako oběti systému než konkrétního násilníka. *“To je to pouto mezi námi. Já se mu třeba neukázala i 24 hodin, a on mě stejně hledal, a pak prosil na kolenu, ať se vrátím, že už na mě nešáhne. To už znám, ale já ho prostě nechci opustit. Možná mi ubližuje, ale v jakém smyslu, vždyť si za to můžu vlastně sama. Nedávno jsem se třeba s partou hodně napila...on mě prosil, abych s ním šla pryč, ale já ne, měla jsem tvrdou palici...no tak to jsem si za to pak mohla sama, že mě zbil.”¹⁴⁸*

Další možnou překážku pro ženy na ulici představují jejich emoční stavy, které zahrnují pocity studu, ztrátu bezpečí, nedostatek důvěry a podpory ze strany okolí. Tyto emoční stavy silně ovlivňují schopnost žen racionálně uvažovat a efektivně jednat směrem ke zlepšení jejich životní situace. Ženy se potýkají s depresemi a úzkostmi, které je vedou k pochybám o vlastních hodnotách a pocitu méněcennosti. Ženy se cítí ztracené a nevědí, jak z toho ven. To je následně vede k hledání úniku. Jednou z možností úniku jsou často návykové látky. Ty jim totiž, dle jejich slov poskytují i úlevu, byť jen dočasnou. Být mimo realitu a nedumat nad problémy může být pro ně chvilkovým útěkem. *“Na ulici se hodně pije, a taky perník si dám. Co mi to přináší? To se blbě popisuje. Prostě nemusíte vůbec spát a hodně toho uděláte. Seženete si všechno, co chcete. A taky na nic nemyslíte, to se třeba na celou noc zaseknete u jedné činnosti, a nic jiného prostě v hlavě nemáte.”¹⁴⁹* Nicméně, tato cesta se ukazuje jako slepá ulička, ze které není snadný únik. Avšak ženy se závislostmi, přesto, že vědí, že tato cesta není správná, už sami nedokáží najít cestu ven a paradoxně tím prohlubují i svojí závislost na násilném partnerovi.

I vnější faktory ovlivňující motivaci žen bez domova se mohou lišit v závislosti na individuálních okolnostech a životních situacích jednotlivých žen. Největšími z vnějších faktorů jsou bezesporu chudoba, sociální vyloučení a materiální nouze. A právě cesta ven z materiální nouze je velmi trnitá a přímo ovlivněna všemi předchozími faktory. Všechny klientky však vnímají, že právě materiální nouze je velmi limituje, a to ve všech směrech. A soužití ve vztahu, byť je tento vztah protnutý násilím, vnímají jako oporu, která jim přináší alespoň jakousi jistotu.

Jednou z možných překážek, které mohou ženám bez domova bránit v získání potřebné podpory k vymanění se z násilných vztahů, je mnohdy také nedostatečná

¹⁴⁸ Jana, rozhovor s klientkou.

¹⁴⁹ Nikola, rozhovor s klientkou.

dostupnost služeb a zároveň i možné institucionální násilí. Ženy mají často menší možnosti (s ohledem na dostupné kapacity) využívat pobytové služby než muži. *“Chtěla jsem jít do azyláku, ale tam není místo. Vždyť je to tam i pro děti, tak by tam měli jít hlavně s těma dětma.”*¹⁵⁰ Zároveň se také mohou snažit svou situaci skrývat, aby se nestaly terčem další diskriminace. Pro tyto ženy představují instituce jednu z klíčových rolí v tom, jak prožívají svou situaci a jak vnímají samy sebe a okolí. Často se ale stává, že instituce místo podpory poskytují v očích žen, které se již dříve staly oběťmi násilí, spíše nadměrnou kontrolu a útoky na jejich sebevědomí.

V závěru shrnuté a uvedené nejvýraznější motivátory, které ženám bez domova stěžují cestu z násilných vztahů, se ve většině případů vzájemně propojují a ženy bez domova tak zpravidla bojují s kombinací a škálou různých starostí a obtíží. Z tohoto pohledu je tedy velmi důležité, aby byly při poskytování podpory a pomoci ženám bez domova všechny motivy vzaty v úvahu a jak již bylo zmíněno výše, uvědomění si rozdílu mezi vnitřními a vnějšími motivy nám v tom může velmi pomoci. Z pohledu sociální práce s klientkami vnímám jako důležité a nezbytné mít stále na paměti, že každá klientka má svůj individuální životní příběh. Je důležité naučit se ženám naslouchat a oprostit se od svých představ a domněnek. Pouze tímto způsobem lze získat celkový pohled na situaci žen a plně si tak uvědomit složitost problému. V rámci sociální práce máme často tendenci nabízet jasná řešení a postupy, a uniká nám, že v některých případech je klíčová právě pouze ta podpora a naslouchání. Zároveň nás může ovlivnit i zdánlivá arogance a nepřístupnost klientek, za kterou se však v naprosté většině skrývá strach a nejistota. Důležité tak je být si vědomi širší problematiky a hledat cesty, jak můžeme ženám v rámci služeb pomoci. Známkou zralosti služeb, potažmo sociálních pracovníků je pak reflexe vlastního přístupu ke klientům a zamyšlení se nad tím, zda náš postoj není jedním z omezení pro ženy hledající pomoc a podporu. Věnovat pozornost těmto aspektům je pro efektivní a empatickou práci s ženami zažívajícími násilí klíčové.

¹⁵⁰ Milena, rozhovor s klientkou.

POUŽITÉ ZDROJE

- ADAIR, John Eric. *Efektivní motivace. Management (Alfa Publishing)*. Praha: Alfa Publishing, 2004. ISBN 80-86851-00-1.
- BARTÁK, Miroslav. *Bezdomovství v ČR: Zdravotní stav bezdomovců a jeho determinanty*. Ústí nad Labem: Univerzita J. E. Purkyně v Ústí nad Labem, 2011. ISBN:978-80-7414-441-7.
- BEDRNOVÁ, Eva a NOVÝ, Ivan. *Psychologie a sociologie řízení*. 2. rozš. vyd. Praha: Management Press, 2002. ISBN 80-7261-064-3.
- BANDIT, Rad. *Naděje je na druhém břehu: životy pražských žen bez domova*. Broken: Books, 2016. ISBN 978-80-905743-4-2.
- ČÍRTKOVÁ, Ludmila. *Moderní psychologie pro právníky: [domácí násilí, stalking, predikce násilí]*. Psyché (Grada). Praha: Grada, 2008. ISBN 978-80-247-2207-8.
- ČÍRTKOVÁ, Ludmila. *Forenzní psychologie*. 3. , upr. vyd. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2013. ISBN 978-80-7380-461-9.
- ČÍRTKOVÁ, Ludmila. *Domácí násilí: nebezpečné rodinné vztahy ve 21. století*. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2020. ISBN 978-80-7380-806-8.
- HAASOVÁ, Jana. *Jak žijí v Olomouci ženy bez domova: sedm skutečných příběhů*. Olomouc: Univerzita Palackého, 2005. ISBN 80-244-1238-1.
- HANZL, DIS. , Mgr. Jiří. *Analýza ženského bezdomovectví v městě Praze*. 1. Mimoň, 2020, 84 s. ISBN 978-80-270-8764-8.
- HRADECKÁ, Vlastimila a HRADECKÝ, Ilja. *Bezdomovství - extrémní vyloučení*. Praha: Naděje, 1996. ISBN 80-902292-0-4.
- JAKOBSEN, Barbora, MÁRIUS RÁKIL, Petra ŠTAJNEROVÁ, Patricie VLACHOVÁ a SKŘIVÁNEK S. R. O. *Násilí je možné zastavit. Psychologie násilí a terapie pro osoby, které se dopouštějí násilí v blízkých vztazích*. Vydání druhé, rozšířené. Praha: Úřad vlády České republiky, 2022. ISBN 978-80-7440-305-7.
- KLIMENT, Pavel a DOČEKAL, Vít. *Pohled na bezdomovství v České republice*. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, 2016. ISBN 978-80-244-5007-0.
- KOLÁŘOVÁ, Jitka a ČERNÁ, Eliška (ed.). *Stojíme na jejich straně!.. protože dvě jsou více než jedna: závěrečná výzkumná zpráva o ženském bezdomovectví a násilí*. [Praha]: Jako doma - Homelike, 2016. ISBN 978-80-905743-3-5.
- KOSEK, Jan. *Člověk je (ne)tvor společenský: kapitoly ze sociální psychologie*. Aliter (Argo: Dokořán). Praha: Argo, 2004. ISBN 80-7203-591-6.
- KOUKOLÍK, František a DRTILOVÁ, Jana. *Vzpouza deprivantů: nestvůry, nástroje, obrana*. Nové, přeprac. vyd. Makropulos. Praha: Galén, c2006. ISBN 80-7262-410-5.
- KUNDRÁTOVÁ, Eva. *Neviditelné ženy*. *Nový Prostor*, 2016, roč. 2016, č. 476, s. 20.
- MAREK, Jakub; STRNAD, Aleš a HOTOVCOVÁ, Lucie. *Bezdomovectví: v kontextu ambulantních sociálních služeb*. Praha: Portál, 2012. ISBN 978-80-262-0090-1.

- NAKONEČNÝ, Milan. *Lidské emoce*. Praha: Academia, 2000. ISBN 80-200-0763-6.
- NAKONEČNÝ, Milan. *Motivace chování*. 3. , přeprac. vyd. V Praze: Triton, 2014. ISBN 978-80-7387-830-6.
- NEDĚLKOVÁ, Michaela a HRADECKÝ, Ilja (ed.). *Sborník ze semináře na téma Bezdomovství v Evropě*, Olomouc, 4. 3. 1998. Praha: Naděje, 1997. ISBN 80-902292-3-9
- NEŠPOROVÁ, Olga; HOLPUCH, Petr; JANUROVÁ, Kristýna a KUCHAROVÁ, Věra. *Sčítání osob bez domova v České republice 2019: kategorie bez střechy a vybrané kategorie bez bytu podle typologie ETHOS*. Praha: VÚPSV, 2019. ISBN 978-80-7416-351-7.
- PRŮDKOVÁ, Táňa a NOVOTNÝ, Přemysl. *Bezdomovectví*. Praha: Triton, 2008. ISBN 978-80-7387-100-0
- ŠIVLOVÁ, Klára. *Co potřebují ženy na ulici - pohled z nízkoprahových služeb - Specifika žen mezi lidmi bez domova: sborník z konference* : Olomouc, prosinec 2009. Olomouc: Charita Olomouc, 2010. ISBN 978-80-254-7561-4.
- ŠTĚCHOVÁ, Markéta a LUPTÁKOVÁ, Marina, KOPOLDOVÁ, Bedřiška (ed.). *Bezdomovectví a bezdomovci z pohledu kriminologie: závěrečná zpráva. Studie (Institut pro kriminologii a sociální prevenci)*. Praha: Institut pro kriminologii a sociální prevenci, 2008. ISBN 978-80-7338-069-4.
- VÁGNEROVÁ, Marie. *Vývojová psychologie: dětství, dospělost, stáří*. Praha: Portál, 2000. ISBN 80-7178-308-0.
- VÁGNEROVÁ, Marie. *Současná psychopatologie pro pomáhající profese*. Praha: Portál, 2014. ISBN 978-80-262-0696-5.
- VÁGNEROVÁ, Marie; CSÉMY, Ladislav a MAREK, Jakub. *Bezdomovectví jako alternativní existence mladých lidí*. Praha: Karolinum, 2013. ISBN 978-80-246-2209-5.
- VÁGNEROVÁ, Marie; MAREK, Jakub a CSÉMY, Ladislav. *Bezdomovectví ve středním věku: příčiny, souvislosti a perspektivy*. Praha: Univerzita Karlova, nakladatelství Karolinum, 2018. ISBN 978-80-246-4054-9.
- VARGOVÁ, Branislava; POKORNÁ, Dana a TOUFAROVÁ, Marie. *Partnerské násilí*. Praha: Linde, 2008. ISBN 978-80-86131-76-4.
- VÝROST, Jozef; SLAMĚNÍK, Ivan a SOLLÁROVÁ, Eva (ed.). *Sociální psychologie: teorie, metody, aplikace*. Psyché (Grada). Praha: Grada, 2019. ISBN 978-80-247-5775-9.
- WRIGHT, J. , RUBIN, B. , DEVINE, J. *Beside the Golden Door: Policy, Politics and the Homeless*. Hawthorne, NY: Aldine de Gruyter, 1998. ISBN 978-0202306148, s. 155.

ELEKTRONICKÉ ZDROJE

AKADEMIE VĚD ČR: ÚSTAV PRO JAZYK ČESKÝ. *Dotazy* [online]. c2016 - 2024 [cit. 2024-01-06]. Dostupné z: https://dotazy.ujc.cas.cz/odpovedi/?id_otazka=499&filter=1&id_kategorie_otazek=172&id_domena_kategorie_otazek=20&page=19&items=5

BARNETT, OLA W. *Why Battered Women Do Not Leave*, Part 1: External Inhibiting Factors Within Society. JSTOR [online]. 2000, 1(4), 343 - 372 [cit. 2024-02-02]. Dostupné z: <https://www.jstor.org/stable/26636286>

BRETHERTON, Joanne. *Women's Experiences of Homelessness: A Longitudinal Study* [online PDF]. Centre for Housing Policy, University of York, 2020, 1 - 28 [cit. 2024-02-01]. ISSN ISSN 1475-3073. Dostupné z:

[file:///D:/Users/vohlidalovap/Downloads/Women s Experiences of Homelessness A Lo. pdf](file:///D:/Users/vohlidalovap/Downloads/Women_s_Experiences_of_Homelessness_A_Lo.pdf)

Definice bezdomovství - Vlastimila a Ilja Hradečtí. *Atlas - transformace* [online]. [cit. 2024-01-14]. Dostupné z: <http://www.monumenttotransformation.org/atlas-transformace/html/b/bezdomovectvi/1-definice-bezdomovstvi.html>

FEANTSA. *Women experiencing violence and homelessness: interlinked and unaddressed gender specific needs* [online]. Council of Europe, 2011 [cit. 2024-02-01]. Dostupné z: https://www.feantsa.org/public/user/Resources/Position_ppers/FEANTSA_background_paper_Women's_Homelessness_and_GBV.pdf

FEANTSA. *Working Together to End Homelessness in Europe* [online]. [cit. 2024-01-09]. Dostupné z: <https://www.feantsa.org/en/toolkit/2005/04/01/ethos-typology-on-homelessness-and-housing-exclusion?bcParent=27>

GOLINELLI, PHD, Daniela; LONGSHORE, PHD, Douglas a WENZEL, PHD, Suzanne L. *Substance Use and Intimate Partner Violence: Clarifying the Relevance of Women's Use and Partners' Use*. Online PDF. NIH Public Access. 2009, roč. 36, č. 2, s. 199 - 211. Dostupné z: <https://www.ncbi.nlm.nih.gov/pmc/articles/PMC3773540/pdf/nihms480088.pdf>. [cit. 2024-02-04].

INGRAM, Kathleen M. , Alexandra F. CORNING a Lyle D. SCHMIDT. *The Relationship of Victimization Experiences to Psychological Well-Being Among Homeless Women and Low-Income Housed Women*. *Journal of Counseling Psychology* [online PDF]. 1996, 43(2), 218 - 227 [cit. 2024-02-04]. Dostupné z: https://www.researchgate.net/profile/Alexandra-Corning-2/publication/232549669_The_Relationship_of_Victimization_Experiences_to_Psychological_Well-Being_among_Homeless_Women_and_Low-Income_Housed_Women/links/00b49537f3578185da000000/The-Relationship-of-

https://www.researchgate.net/profile/Alexandra-Corning-2/publication/232549669_The_Relationship_of_Victimization_Experiences_to_Psychological_Well-Being_among_Homeless_Women_and_Low-Income_Housed_Women/links/00b49537f3578185da000000/The-Relationship-of-

https://www.researchgate.net/profile/Alexandra-Corning-2/publication/232549669_The_Relationship_of_Victimization_Experiences_to_Psychological_Well-Being_among_Homeless_Women_and_Low-Income_Housed_Women/links/00b49537f3578185da000000/The-Relationship-of-

https://www.researchgate.net/profile/Alexandra-Corning-2/publication/232549669_The_Relationship_of_Victimization_Experiences_to_Psychological_Well-Being_among_Homeless_Women_and_Low-Income_Housed_Women/links/00b49537f3578185da000000/The-Relationship-of-

https://www.researchgate.net/profile/Alexandra-Corning-2/publication/232549669_The_Relationship_of_Victimization_Experiences_to_Psychological_Well-Being_among_Homeless_Women_and_Low-Income_Housed_Women/links/00b49537f3578185da000000/The-Relationship-of-

Victimization-Experiences-to-Psychological-Well-Being-Among-Homeless-Women-and-Low-Income-Housed-Women. pdf

KODYMOVÁ, Pavla a DAVIDOVÁ, Ivana. *Domáci násilí bez domova*. Online. Fórum sociální práce. 2018, roč. 2018, č. 1, s. 95 - 103. Dostupné z: https://dspace.cuni.cz/bitstream/handle/20.500.11956/100482/Pavla_Kodymova-Ivana_Davidova_95-103.pdf?sequence=1. [cit. 2024-02-03].

KOZÁKOVÁ, Jana. *Bezdomovství - specifická forma bydlení a životního stylu*. Online. *Geografické rozhledy*. 1998, roč. 1997 - 1998, č. 3, s. 1-4. ISSN 1210-3004. Dostupné z: <https://www.geograficke-rozhledy.cz/archiv/clanek/1784/pdf>. [cit. 2024-01-03].

LEWINSON, Terri, M. Lori THOMAS a Shaneureka WHITE. *Traumatic Transitions: Homeless Women's Narratives of Abuse, Loss, and Fear* [online PDF]. GEORGIA STATE UNIVERSITY, 2014, (29(2)), 192-205 [cit. 2024-02-01]. Dostupné z: <file:///D:/Users/Downloads/TraumaticTransitions.pdf>

LIGA OTEVŘENÝCH MUŽŮ. *Druhy násilí* [online]. c2014 - 2021 [cit. 2024-01-23]. Dostupné z: <https://zastavnasili.cz/druhy-nasili/>

LINDOVSKÁ, Eliška, Jitka KOLÁŘOVÁ, Magda FRIŠAUFOVÁ a Monika BENEŠOVÁ. *Ženy bez domova čelí mnohem většímu násilí, než dokud bydlely. Podílejí se na tom i instituce*. Sociální práce [online]. Praha: Jako doma – Homelike, 2016, 2016(3) [cit. 2024-01-30]. Dostupné z: <https://socialniprace.cz/online-clanky/zeny-bez-domova-celi-mnohem-vetsimu-nasili-nez-dokud-bydlely-podileji-se-na-tom-i-institute/>

JASINSKI, Jana L. , Jennifer K. WESELY, Elisabeth MUSTAINE a James D. WRIGHT. *The Experience of Violence in the Lives of Homeless Women: A Research Report* [pdf]. University of Central Florida, 2005 [cit. 2024-01-29]. Dostupné z:

<https://www.ojp.gov/pdffiles1/nij/grants/211976.pdf>. University of Central Florida.

MAREK, MGR. ET BC. , Jakub. *Identita mladého bezdomovce, jeho životní styl a motivace ke změně životního stylu*. Online, Disertační práce, vedoucí Doc. Mgr. Pavlína Janošová, Ph. D. České Budějovice: Jihočeská univerzita - Pedagogická fakulta, 2014. Dostupné z: <file:///D:/Jakub%20Marek%20-%20diserta%C4%8Dka.pdf>. [cit. 2024-01-13].

MPSV ČR. *Zákon o sociálních službách 108/2006 Sb.* [online]. [cit. 2024-02-20].

Dostupné z: https://www.mpsv.cz/documents/20142/225517/zakon_108_2006.pdf

Naučená bezmoc. Wikipedi. org [online]. 20. 10. 2023 [cit. 2024-01-15]. Dostupné z: https://cs.wikipedia.org/wiki/Nau%C4%8Den%C3%A1_bezmocnost

SEDLÁK, Jiří. *Posuzování následků domácího násilí. Psychologické dny 2004 : Svět žen a svět mužů : polarita a vzájemné obohacování : sborník příspěvků z konference Psychologické dny* [online PDF]. Univerzita Palackého Olomouc, 2004, 1 - 10 [cit. 2024-02-04]. Dostupné z: <https://cmpsy.cz/files/pd/2004/texty/pdf/sedlak.pdf>

SCHEPER-HUGHES, Nancy. *Small wars and invisible genocides*. Online PDF. Social Science & Medicine. 1996, roč. 43, č. 5, s. 889 -890. ISSN ISSN 0277-9536. Dostupné

z: <https://www.sciencedirect.com/science/article/abs/pii/S0277953696001529>. [cit. 2024-02-01].

SIDOR, Monika a Dina ABDELHAFEZ. *Administration Relationships in Tackling the Homelessness Problem in the Czech Republic and Poland*. *NGO Public* [online]. 2021 [cit. 2024-01-06]. Dostupné z: <https://doi.org/10.3390/admsci11010024>

Silva, M. L. B. da, Bousfield, A. B. da S. , Giacomozzi, A. I. , Leandro, M. , & Cavaler, C. M. (2022). *Violence for women experiencing homelessness*. *Psico*, 53(1), e37621. [cit. 2024-01-19]. Dostupné z: <https://doi.org/10.15448/1980-8623.2022.1.37621>

ŠTĚCHOVÁ, PhDr. Markéta. *Bezdomovci a vybrané sociálně patologické jevy*. Online. 2009, roč. 4/2009. Dostupné z: <https://www.mvcr.cz/clanek/4-2009-bezdomovci-a-vybrane-socialne-patologicke-jevy.aspx>. [cit. 2024-01-05].

Výzkumná zpráva: *Zpátky ze dna: Zaostrěno na ženy. Jako doma* [online]. Praha, 2013 [cit. 2023-08-10]. Dostupné z: http://jakodoma.org/wp-content/uploads/2014/04/zprava_final.pdf

WENZEL, PHD, Suzanne L. , Joan S. TUCKER, PHD, Marc N. ELLIOTT, PHD, Grant N. MARSHALL, PHD a Stephanie L. WILLIAMSON. *Physical violence against impoverished women: a longitudinal analysis of risk and protective factors*. *Women's Health Issues* [online PDF]. University of California, 2004, 2004(14), 144 - 154 [cit. 2024-02-04]. ISSN 0887-0446. Dostupné z: <https://escholarship.org/content/qt7r76t9s6/qt7r76t9s6.pdf>

WORLD HEALTH ORGANIZATION. *Violence against women* [online]. [cit. 2024-01-21]. Dostupné z: https://www.who.int/health-topics/violence-against-women#tab=tab_1

SEZNAM PŘÍLOH

Příloha I. Přepsaný rozhovor s klientkou Janou¹⁵¹

Příloha II. Přepsaný rozhovor s klientkou Milenou¹⁵²

Příloha III. Přepsaný rozhovor s klientkou Nikolou¹⁵³

¹⁵¹ Vlastní výzkum.

¹⁵² Vlastní výzkum.

¹⁵³ Vlastní výzkum.

PŘÍLOHY

Příloha I.

Jana, 33 let, 3 roky na ulici, 7 dětí, všechny jsou v pěstounské péči

„To, že jsem na ulici, je velký zásek. Přítel opustil práci a museli jsme na ulici, do té doby jsem vždy někde bydlela. Oni ho vlastně z práce vyhodili.“

Jaké jste měla dětství?

„Předtím jsem bydlela s rodičema, ale to bylo o ničem, od malička. Hodně se mě to dotklo. Nás táta sice nebil, ale museli jsme se dívat, jak bije mámu. O půlnoci nás třeba vzbudil a vyhodil ven. Nevyspali jsme se a ráno jsme museli jít do školy, a tak dále a tak dále.“

Kolik Vám bylo, když jste odešla z domova?

„Z domova jsem odešla v 18 letech. To jsem tenkrát byla s bývalým partnerem a kvůli němu mi vzali 3 děti. Jo, taky mě bil, a taky za to pak seděl, 18 měsíců. Ale neměla jsem kolem sebe nikoho, žádnou oporu. Neměla jsem nikoho, kdo by mi aspoň s dětma pomohl, vzal si je k sobě, než se to srovná. Tak mi je sebrali a dopadlo to, jak to dopadlo.“

A jak to máte teď?

„No a teď jsem s jiným partnerem. Občas mě bije, ale asi si za to můžu částečně sama. Já vím, neomlouvá ho to, ale můžu si za to sama. Vyprovokuju ho k tomu. On mi něco říká nebo mě ignoruje. A jak mě dlouho ignoruje, tak mi to přepne, tak já už potom jedu to svoje, a tím on vypění.“

„Není to jako, že mě bije furt, je to když mu to někdo něco poví, a já už pak nevím co s tím, už mu to pak nijak nevymluvím. Tak se v tom motám pořád kolem do kola a nevím co s tím. Já ho nechci opustit a vlastně ani on mě. Vždyť kdyby mě chtěl opustit, tak už by to přece udělal, proč by si mě jen tak držel, že jo. Neřeknu, kdyby náš vztah byl na rozpadnutí, ale tady je jen to bití, že jo. Jinej problém fakt nemáme. Můj partner ale špatný není, já s ním chci být, jen kdyby na mě nešahal. Ale já s ním chci být, chci jen, aby mě nebil.“

Svěřila jste se s tím někomu?

„Já to i chtěla řešit. Se sociální pracovnící jsem volala do toho centra, kde to týrání řeší. Ale já tam zase nedošla. Vždyť co jim tam vlastně mám říct? Vždyť já s ním chci být, jen nechci, aby mě bil. My jinak ve vztahu problémy nemáme, to spíš dělá tady to okolí, ty lidi tady na ulici, ale přece před nima nebudu utíkat. Ale on by měl přece věřit mně a ne těm ostatním. Oni mu třeba nakecaj, že jsem byla támhle s tím a támhle s tím, a on tomu uvěří a pak mě zbije. Prostě žárlí, ale nebije mě zas tak často.“

„Ještě jsem to tedy fakt neřešila. Dřív jo, když mě mlátil bejvalej, tak toho jsem na policajty nahlásila. Ale ten už toho měl víc z dřívějšíka, když mlátil i tu přede mnou, a tohle už se mu k tomu jen přičetlo a šel sedět. Ale teď jsem to nikde nehlásila. Vždycky

se přijdu poradit za sociální pracovníci. Ta mi poradí, ale já už to pak zase řešit nechci, nikam nedojdu. Policajti by mi asi taky pomohli, ale co když už jednou bude pozdě. Když jsme sami pod mostem, tak nezmůžu nic.“

Co přátelé, máte mezi lidmi na ulici nějaké?

„Kamarády na ulici nenajdete, já jim prostě nevěřím. A partner už vůbec ne, to je samotář. Já bych ale chtěla, aby nás jenom nechali ostatní bejt.“

„My byli i dva měsíce na ubytovně, když mi mamka poslala peníze, ale my odsud utekli. Nechápu, proč se do nás musí pořád někdo plíst. My se jenom hádali a oni se mezi nás motali, přitom to byla jen výměna názorů. Jo, asi mě chtěli chránit, ale on mě nezbil, jen jsme po sobě štěkali. Přece když budu chtít pomoci, tak si řeknu, ale jinak do nás nikomu nic není. Vždyť je to zbytečný, protože já pak k němu stejně přijdu zpátky.“

„My bysme byli v pohodě, ale kdyby nás nechali ostatní na pokoji. Ale oni do něj pořád rejpu a říkají to, co není pravda, a on je pak nepřítel. Oni ho asi chtějí ostatní dostat pryč z Budějce, protože když mě ještě jednou zbije nebo někoho jinýho, tak ho vykážou z města, už to má nahnutý. Ale já pak půjdu za ním. To je přesně ono, já ho miluju a nemůžu být bez něj, i když mě bije. A to je přesně jako máma s tátou. Táta mámu mlátil, ale byli spolu. On jí třeba zbil tak, že byla tejděn v nemocnici, a přesto s ním zůstala. Až do tátovy smrti s ním byla, neodešla od něj, pokaždý žalobu stáhla.“

Kde přespáváte nyní?

„Spíme vždycky někde stranou, pod mostem, ale on nám to místo vždycky někdo vylapne a vezmou nám deky. Zrovna teď už zase deku nemáme a musíme jí shánět. To je pořád něco, už toho mám někdy plný zuby, jak furt musím něco shánět, už mě to nebaví.“

„Já bych to asi i chtěla změnit, někdy, ale už asi nevím jak. Zkazila jsem toho už tolik, děti vyrůstají beze mě, nasekala jsem už fakt hodně chyb, teď mě čeká soud, z toho už se asi nedá dostat.“

Jak to máte s alkoholem?

„Alkohol nepijeme, ani já, ani on. Ale hulíme trávu, každý den a občas bereme perník. Partner má už problémy i kvůli prodávání drog. Tráva mi pomáhá, uklidňuje mě, že dokážu vypnout a netrápit se skrz děti a okolí. Já bych i chtěla přestat, protože mě čeká soud, ale já nevím, jak to dám, nevím jak to bez trávy zvládnout.“

Mluvila jste o tom, co vás trápí přímo s partnerem?

„Jo, jsem s ním o tom i mluvila, že bychom mohli jít do nějaké poradny, ale on prý, co bych jim tam měl říkat. Prostě tam nešel no a já taky ne.“

„Možná by bylo fajn, kdyby jsme byli chvíli oddělení, třeba si našli práci, ale to musíme oba. My i chvíli pracovali, v Boleslavi, ale propustili nás, nezvládali jsme plnit normy. Já bych chtěla dělat třeba uklízečku, ale s mojí minulostí mě nikde nevezmou. Možná bych mohla pracovat v Krumlově, ale já tam nemám kde být a každéj den tam dojíždět, to nedám. Já si ani nevyřídím dávky – mám sedm dětí, takže sedm rozsudků o alimentech, a za každý musím dát 70,-.“

Co je tím hlavním důvodem, proč od partnera neodejdete?

„Co je ten hlavní důvod? To je to pouto mezi námi. Já se mu třeba neukázala i 24 hodin, a on mě stejně hledal, a pak prosil na kolenou, ať se vrátím, že už na mě nešáhne. To už znám, ale já ho prostě nechci opustit. Možná mi ubližuje, ale v jakém smyslu, vždyť si za to můžu vlastně sama. Nedávno jsem se třeba s partou hodně napila...on mě prosil, abych s ním šla pryč, ale já ne, měla jsem tvrdou palici...no tak to jsem si za to pak mohla sama, že mě zbil.“

„Víte co mi řekl můj táta, než umřel? Že nás s partnerem buď rozdělí jen smrt, nebo vězení.“

Příloha II.

Milena, 73 let, dospělý syn

„Na ulici jsem se dostala, když mi umřela mamka, už jsem tady 6 let a už jsem toho dost zažila.“

Jaké bylo vaše dětství, vzpomínáte na něj?

„Já měla moc hezký dětství. Doma nás nikdo nebil. Mám bráchu a ségru. Možná se někdy rodiče hádali, asi jako všude. Bydlela s námi i babička. Já jsem dost zlobila, nebyla jsem žádný beránek. Ale táta mi vždycky řek, teda vlastně mamce, že neví, co by mi měl vytknout, když se dobře učím. Když se mi ale pak narodil syn, tak jsem si říkala hlavně, aby nebyl po mně.“

Co se přihodilo, že jste se dostala na ulici?

„Když mi bylo 39let umřel mi muž a já zůstala sama se synem. Můj muž nepil. Po jeho smrti jsem si našla přítele, a ten už ale hodně pil, až do smrti. Ale i když pil, tak mě nebil. Já tenkrát pracovala v Budvaru, neříkám, že jsem vůbec nepila, ale ne tak moc jako on. Mamka mi tenkrát hodně pomáhala. Když se pak syn oženil a odstěhoval, byla už mamka nemocná a potřebovala pomoc ode mě. Pustila jsem byt a přestěhovala se k ní, no a potom když mamka umřela, rodina mě z bytu vyhodila. Tedy hlavně švagrová od bráchy, ona je hamižná a na prachy. Že prý je ten byt syna. Já o tom nic nevěděla, ale nerozumím tomu a nechtěla jsem se nějak hádat. Nejdřív mě tam chtěli nechat bydlet, ale potom po mě chtěli tak velký nájem, že jsem to nedala.“

„Syn to neví, že jsem na ulici a říkat mu to nebudu. On je pořád v práci, tak na mě stejně nemá čas.“

„Jednu chvíli jsem bydlela u kamarádky, ale pak mě začal v noci navštěvovat její muž. Takhle jsem to nechtěla, tak jsem odešla.“

Jaké to je na ulici?

„Když jsem na ulici skončila, bylo to zlý. Ale našla jsem si přítele, který byl taky na ulici a tak mi pomáhal. Byl sice o hodně mladší než já, ale když to jemu nevadilo. No, ale pak umřel.“

„Přítel na ulici byl pro mě opora, nebyla jsem sama. Teď už jsem se trochu otrkala, ale tenkrát ne. Když jsem měla přítele, tak si mi nikdo netroufl něco říct. Občas mě taky uhodil, ale ne moc, takže mě vlastně nebil.“

A setkala jste se na ulici s násilím, ublížil Vám někdo?

„Jo, tenkrát mě zbil přítelovo kamarád. Všichni jsme spali v tom domečku u kolejí. Můj přítel tenkrát pracoval a já tam tedy zůstala na noc sama. Kamarád, se kterým se znali od dětství, mu slíbil, že tam se mnou budou, abych tam nebyla sama. Pak přišel večer i s kámošem, úplně opilý, no, a že jsem jim prý schovala flašku vodky. Říkala jsem mu, že nic nemám, že jsem jim nic nevzala a ať mě nechá spát, ale on mě snad už vůbec nevnímal, chytil ho nějaký amok a jen do mě bušil, hlava nehlava.“

„Přítel neměl povahu, aby se s ním pral, tak jsme se mu vyhýbali. No a pak jsem se dozvěděla, jak umlátíl tu druhou.“

A nahlásila jste to na policii?

„Na Káčku mi řekli, že ho mám jít nahlásit. Řekla jsem jim, že nejsem jak dítě ve škole, abych žalovala. Jeden pracovník tam chtěl jít dokonce se mnou. Tak jsem si řekla, než aby tam se mnou někdo šel, tak tam tedy dojdu sama. Na policajtech to se mnou sepsali. Policajt mi ukázal papír, kde už bylo 14 trestních oznámení od jiných ženských. No, tak jsem si řekla, že nejsem jediná. Ještě mi policajt říkal, že mám jít k doktorovi, ale já už tam nešla.“

A tohle bylo tedy jediné napadení, které jste na ulici zažila?

„Ještě mě jednou napadl přítel kamarádky. On se k ní choval hrozně, pořád jí urážel a nadával jí, přitom díky ní měl vlastně kde bydlet. Říkala jsem mu, ať jí nenadává, a on mi na to řekl, že každá ženská je kurva a nic jinýho si nezaslouží. Když jsem se ho zeptala, jestli by to takhle řekl i své dceři, tak mlčel. Teď, když je na ulici, protože kamarádka umřela, tak už je jinej. Tenkrát jsem mu řekla, ať jí nenadává a jde do práce, a tak mě majznul koštětem po hlavě, až mi jí rozsekl a tekla mi krev. Ona na něj zavolala policajty, ale já to řešit nechtěla.“

„Pokaždý, když mě někdo zbil, tak byl opilej. Na ulici se fakt hodně pije, hlavně takový to laciný víno. To je jasný, protože za pár korun máme hodně vína, ne jako, kdyby jsme si kupovali něco drahýho. Kdyby si kupovali aspoň třeba jenom pivo, to mi přijde nějak lepší.“

Co Vás na ulici tedy trápí nejvíce?

„Mně vadí, že jeden druhýho okradá, i mě už mockrát okradli o peníze. Oni se tváří jako kamarádi a pak vás okradou? To je fakt těžký, když nemůžete druhým věřit. Když chci jít na brigádu, tak mi nadávaj, že jsem hamižná, když mám důchod. Vadí jim i to, že dávám peníze synovi a vnučce, ale co je komu do toho.“

„Teď přitele nemám. Chodím společně s kamarádkou a jejím přítelem, ale s nikým jiným se nekamarádím. Na ulici kamarády nepotkáte, nikomu moc nevěřím. Oni mi všichni závidí, že mám důchod, a pořád po mě chtějí peníze. Vždycky jim říkám, že jim na chlast a cigarety peníze nedám. A oni prý, jak to že já důchod mám a oni ne. Tak jsem jim řekla, že jsem si ho musela odpracovat. Když jsem měla přitele, tak jsem mu finančně pomáhala, ale on mě zase pomáhal jinak.“

Přemýšlíte někdy, jak z toho ven?

„Jo, chtěla bych z toho všeho ven, ale je to těžký, když nemám kam jít. Když jsem byla ještě s přítelem, tak jsme si přes sociální službu hledali byt. Ale když umřel, tak jsem řekla, že tam jít nechci, nedala bych to, ten byt jsme si vybírali ještě spolu. Ale teď už bydlení zase hledám. Já nikdy žádnou pomoc moc nehledala, ale asi se mi nestalo, že by mi někdo nepomoh.“

A co by Vám nejvíce pomohlo?

„Co by mi pomohlo? Já nevím, asi kdybych měla toho přítele, tak by to bylo lehčí, ale nevím. Sestru mám v Mnichově, ta to taky neví, že jsem na ulici. Jenomže já už jako nemám sílu něco řešit, ono to nějak dopadne. Teď mám ty dva kamarády, tak je to zase snazší. Chtěla jsem jít do azyláku, ale tam není místo. Vždyť je to tam i pro děti, tak by tam měli jít hlavně s těma dětma.“

Příloha III.

Nikola, 28 let, dcera 6 let v péči širší rodiny

„Na ulici jsem potkala bandu pankáčů, a už jsem tam s nima zůstala.“

Jak dlouho jste na ulici?

„Asi od 16 let“

A co se přihodilo, že jste se na ulici ocitla tak mladá?

„Naši se rozvedli. No a já jsem chtěla mermomocí k tátovi, ale máma to nechtěla dovolit. A tak jsem začala zlobit a dělat problémy, a když mi bylo 15 let, tak se máma rozhodla, že mě dá do Střediska výchovné péče. Odtud jsem v 16 utekla. Tady jsem potkala pár lidí, takovou bandu pankáčů a už jsem s nima zůstala.“

A tatínek to věděl, že jste na ulici?

„On si mě brával na víkendy i z past'áku, ale vždycky mi říkal, že stejně uteču. Když jsem pak byla na ulici, tak jsem se s ním vídala, ale on věděl, že z ulice stejně neodejdu. Prostě jsem fetovala. Fetovat jsem ale začala až na ulici.“

Jaké to pro Vás je na ulici?

„Dřív to bylo lepší. Bylo kam jít, do nějakých baráků, opuštěných a tak. Teď už to moc nejde. A i lidi byli tenkrát lepší. Všichni jsme drželi dohromady, tak jako pospolu. Vařili jsme společně a tak. To teď není.“

„My jsme teď na squatě s kamarádem. Ono je lepší nikomu neříkat, kde spíte. Nám se i stalo, že za námi do squatu přišel nějaký kluk, a když odešel, tak nás prásknul policajťům- a ty nás pak vyhodili.“

„Někdy je mi ale venku fakt smutno a všechno na mě padá. Kolikrát si říkám, jestli to ještě dám. Hlavně večer, to se bojím i usnout, že v noci někdo přijde a třeba nás vyhodí. Vůbec nevím, co bych dělala, kam bych pak šla.“

Dají se najít na ulici kamarádi?

„Já mám jen pár kamarádů dobrých, ale tak asi jo, někdy to jde.“

Ublížil vám někdo na ulici?

„Jo, můj bejvalej, se kterým mám dceru. Byli jsme spolu na ulici 6 let. S tím jsme fetovali, a on když si dal perník, tak měl bludy a dostala jsem přes hubu. Taky dost žártil, a to mě taky vždycky zbil. Ale kdyby ho nezavřeli, tak jsem s ním určitě pořád. Hlavní důvod proč bych neodešla je dcera, vždyť je to její táta.“

A řešila jste to, svěřila jste se někomu?

„Volala jsem vždycky jen jeho bráchovi, ale abych volala na policajty, to bych neudělala. Já bych se na sebe nemohla podívat, kdybych ho udala. On když nefetoval, tak byl úplně milionovej.“

„Když jsem byla malá, tak mě mlátila máma. Za všechno, i třeba za kaňku v sešitě. Já byla tátovo princezna, a to mámě vadilo. S mámou jsem nikdy neměla dobrý vztahy.“

A co další přítel, ten už Vás nebil?

„Ne, ten ne. On mě spíš třeba zamknul a odešel, abych se uklidnila.“

Jaké máte zkušenosti s policií?

„No, nic moc, ale asi jak který. To jsme dřív spali na starým nádraží na depu, třeba. Ale byli jsme v klidu a nedělali jsme bordel. Policajti o nás věděli a nic. Vždycky říkali, že když neděláme bordel, tak je to v pohodě. A pak jednou v noci přišli i se sekuritákama a všechny nás zbili. Hlava nehlava, kluky i holky. Prostě jen tak, z ničeho nic. I se stává, že když spí někdo pod mostem, tak mu policajti vyhážou věci, nahážou jim je třeba do vody.“

Co drogy a alkohol?

„Na ulici se hodně pije, a taky perník si dám. Co mi to přináší? To se blbě popisuje. Prostě nemusíte vůbec spát a hodně toho uděláte. Seženete si všechno, co chcete. A taky na nic nemyslíte, to se třeba na celou noc zaseknete u jedné činnosti, a nic jinýho prostě v hlavě nemáte.“

Co by vám podle Vás nejmíc pomohlo, abyste se dostala z ulice ven?

„Musela bych asi odjet pryč. Sice je fajn, že to tady znám, ale na druhou stranu, tady mám kolem sebe hodně lidí, co mě táhnou zpátky. Budějce jsou pro mě prokletý, tady to jinak nedám.“

ABSTRAKT

Vohlídalová, P. *Násilí páchané na ženách jako jeden z rizikových faktorů ženského bezdomovectví*. České Budějovice 2024. Diplomová práce. Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích. Teologická fakulta. Katedra etiky, psychologie a charitativní práce. Vedoucí práce doc. PhDr. David Urban, Ph. D.

Klíčová slova:

ženy bez domova, sociální vyloučení, stigmatizace, sociální vztahy, diskriminace, genderové rozdíly, násilí, trauma, psychologické aspekty, strategie přežití, motivace

Tato práce se zaměřuje na ženy bez domova a na násilí na nich páchané, jako jeden z rizikových faktorů. Cílem je vydefinovat motivační faktory bránící ženám bez domova násilný vztah opustit. Práce je rozdělena na tři hlavní oblasti. První část se zaměřuje na bezdomovectví a specifika bezdomovectví žen. Druhá část se věnuje problematice násilí a třetí část je zaměřena na motivaci a rozklíčování samotných faktorů, které ženy bez domova k setrvávání ve vztazích s násilníkem vedou. Součástí práce jsou také kazuistiky formou rozhovorů s klientkami nízkoprahového denního centra Domu sv. Pavla v Českých Budějovicích, které nám pomáhají nahlédnout na některé otázky z pohledu samotných klientek, a jsou tak praktickým přínosem pro komplexnost celé práce.

ABSTRACT

Violence against women as one of the risk factors for female homelessness

Keywords:

Homeless women, social exclusion, stigmatization, social relations, discrimination, gender differences, violence, trauma, psychological aspects, survival strategies, motivation

This thesis focuses on homeless women and violence against them as one of the risk factors. The aim is to define the motivational factors preventing homeless women from leaving a violent relationship. The thesis is divided into three main areas. The first part focuses on homelessness and the specificities of homeless women. The second part focuses on the pro-issues of violence and the third part focuses on the motivations and disentangling the very factors that lead homeless women to remain in violent relationships. The work also includes case studies in the form of interviews with the clients of the low-threshold day centre of the St. Paul's House in České Budějovice, which help us to look at some of the issues from the perspective of the clients themselves, and are thus a practical contribution to the complexity of the whole work.